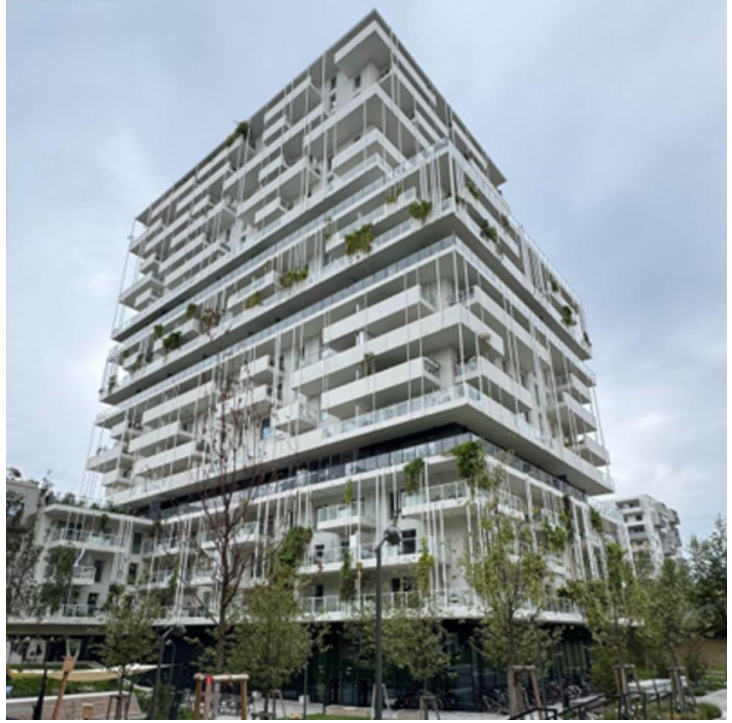

Wenen, Brno en Zlin

15 t/m 20 september 2026 reisverslag

BAP • PIZZA • SCHNITZEL

Wenen, Brno, Zlin

Van dinsdag 15 t/m zondag 20 september 2026 reizen 18 leden van Architectura et Amicitia naar en door Wenen, Brno en Zlin. Het is al meer dan 20 jaar geleden dat Wenen voor het laatst werd bezocht door leden van het Genootschap. Brno en Zlin staan voor het eerst (?) op het programma.

Wenen
Het hoofdthema van de reis is woningbouw en vooral de grote, recent gerealiseerde – en nog gedeeltelijk in aanbouw zijnde – woonwijken in Wenen. Wij beginnen in Seestadt Aspern aan de oostzijde van de stad. Dichter bij het centrum bezoeken we het Sonnewendviertel nabij het centraal station, Biotope City in het zuiden en het Nordbahnviertel.
Tussendoor bekijken we enkele klassiekers, Alt Erlaa, de Werkbundsiedlung, Villa Beer, Haus Wittgenstein, het George-Washington-Hof, het Reumannhof en het Karl-Marx-hof.
De nieuwe 'stads-IKEA' naast het Westbahnhof kan als 'woonwarenhuis' niet ontbreken.

Brno
Brno is beroemd om zijn functionalistische architectuur met als hoogtepunt Villa Tugendhat van Mies van der Rohe, waar de excursie in Brno start. De volgende ochtend staat het stadscentrum op het programma, vol met gebouwen van Bohuslav Fuchs en collegae uit de jaren 20 en 30 en de uitschieter hotel Avion.
In de wijken ten noordwesten van het centrum staan veel villa's en woongebouwen uit dezelfde jaren, waarvan we er enkele bezoeken.

Zlin
Het bezoek aan Zlin draait om de architectonische erfenis van Tomáš Baťa, de oprichter van de schoenenfirma Bata en de opdrachtgever voor vele woningen, fabrieks- en kantoorgebouwen in de stad. Met Villa Zigmund in Zlin sluiten we deze excursie af.

Alle deelnemers leveren op geheel eigen wijze een bijdrage aan dit reisverslag.

Seestadt Aspern, Piloten Siedlung, OASE.inklusiv, Polgarstrasse **5**
Ieke Frankenmolen & Jasper van Zwol

Balkons en openbare ruimte, Alt Erlaa **15**
Sabien de Kleijn & Arne van Herk

Woensdag 16 september **18**
Remko Veenstra & Cees Brandjes

Biotope City Wienerberg **25**
Eugene Franken

George-Washington-Hof en Reumannhof **28**
Eric Huijten

Nordbahnviertel en Freie Mitte **31**
Francisca Benthem & Joke Vos

Villa Tugendhat **41**
Hans van Heeswijk

De plinten van Brno **43**
Jan Poolen

Villa Stiassni, 2 Villa's in Brno, Kolonie Novy Dum **45**
Margreet Duinker & Hélène Hartman

Zlin en Bata **55**
Mechtild Linssen & Bart Duvekot

Tomáš Baťa City **57**
Ton van Namen

Villa Zigmund in Zlin **59**
Jacques Prins

Tot slot **61**

STOREBOX
Dein Lager nebenan
24/7
ZUGANG

sicher - sauber - ökologisch

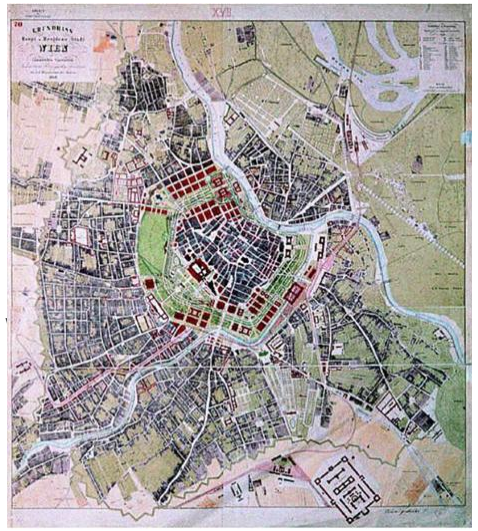

STOREBOX
Lager nebenan
INNOVATIVER
ZUGANG
SICHER &
VERSICHERT

Seestadt Aspern *Jasper van Zwol & Ieke Frankenmolen*

Het eerste plan dat we bezoeken is Seestadt Aspern, een nieuw woongebied op het voormalige vliegveld Aspern, ontworpen door de Zweedse architect Johannes Tovatt die daarvoor werkte bij de Brits/Zweedse architect Ralph Erskine. We treffen onze gids in het Hannah-Arendt-park (1). In 2005 won Tovatt de prijsvraag voor Seestadt, een gebied van 50.000 m2, ontworpen rond een meer en ingericht volgens het principe van de 15 minuten-stad voor 25.000 inwoners.

Tovatt koos voor een radiale configuratie rond een meer, in plaats van de gangbare orthogonale structuren voor moderne uitbreidingswijken. Opvallend is de overeenkomst met de structuur van de historische binnenstad van Wenen. De Ringstrasse in Seestadt, de Sonnenallee; is de interne voornaamste verkeersroute, net als de oude Ringstrasse, gerealiseerd in 1860 in opdracht van Keizer Franz Joseph. Een groene gordel die de stad omringt en de doorstroming en verbinding mogelijk maakt. De Sonnenalle, vier kilometer lang verbindt de verschillende wijken met elkaar en is ook ontworpen als ‘verblijfsruimte’ De weg heeft een snelheidslimiet voor auto’s van 30 km/u en er zijn brede fiets- en wandelpaden, pleinen en actieve plinten.

Publieke ruimte eerst
De bepalen van de kwaliteit van de publieke ruimte ging vooraf aan de kwaliteit van gebouwde massa. De helft van het totale plangebied (240 ha) is gereserveerd voor publieke ruimtes. De stad is ontworpen als een auto-onafhankelijke 15-minutenstad. Deze richtlijnen zijn geformuleerd door het Deense bureau Gehl Architects. Verdeling van het vervoer: 46,6% fietsen en lopen, 31,7 % openbaar vervoer, 21,7 % particulier autovervoer met een autobezit van 242 auto’s per 1000 inwoners.

De 15 minutenstad wordt gerealiseerd met de volgende uitgangspunten:
OV-First. Metroverbinding en treinstations waren operationeel voordat de eerste bewoners
er waren.
Parkeren op afstand. Collectieve onder- en bovengrondse parkeergarages meestal aan de rand van de wijken.
Functiemenging. De verhouding tussen wonen en werken is 50/50. Woningen 20.000 en werkplekken ook 20.000 met als doel de pendelafstanden te beperken.
Er is een streng regime voor de plinten op de begane grond. Niet de hoogste bieder bepaalt, maar winkels ambachten en maatschappelijke voorzieningen worden met zorg geselecteerd.

vliegveld met metrolijn 2012

metro oranje, tram groen, trein rood

Het masterplan van Tovatt wordt beschouwd als een combinatie van de schijnbaar tegenstrijdige 19e -eeuwse visies van de meer romantische Camillo Site en de pragmatische modernist Otto Wagner. De menselijke maat en de schilderachtige pleinen van Sitte gaan samen met de oplossingen voor technologische vooruitgang, efficiënte infrastructuur en planmatige stadsuitbreiding.

Seestadt Aspern

Stedenbouwkundige vergelijking (bron Gehl Architects)

Kenmerk	Aspern Seestadt (Concept)	Visie Camillo Sitte	Visie Otto Wagner
Stadsstructuur & Vorm	Polycentrisch & flexibel; een organisch 'lerend systeem' rondom een centraal meer. Dit uit zich in de ringvormige Sonnenallee en diverse intieme sub-kwartieren.	Pittoresk en onregelmatig; geïnspireerd op middeleeuwse steden. Hij pleitte voor besloten pleinen die als kamers aanvoelen.	Rationeel en metropolitaans; een rasterstructuur die zich via radiale en ringboulevards oneindig kan uitbreiden.
Infrastructuur & Mobiliteit	OV- en voetgangersgericht; de metro (U2) lag er vóór de eerste bewoners. Auto's worden geweerd naar centrale parkeergarages.	Voetganger centraal; bekritiseerde de Ringstraße omdat deze puur voor verkeersdoorstroming ontworpen was.	Mobiliteit als motor; zag de Stadtbahn (metro) en brede assen als essentieel voor een efficiënte economie ("tijd en geld").
Functionele Mix & Schaal	15-minutenstad; sterke mix van wonen, werken en voorzieningen binnen collectieve bouwblokken.	Menselijke maat; focus op de psychologische en artistieke impact van de openbare ruimte op de burger.	Grootschalige stadsdistricten; uitbreiding via geplande units van 100.000–150.000 inwoners met eigen lokale centra.
Openbare Ruimte	"Eerst de ruimte, dan de gebouwen"; 50% van het oppervlak bestaat uit parken en water. Richtlijnen gebaseerd op Jan Gehl.	Het plein als kunstwerk; monumenten en fonteinen aan de randen van pleinen om de binnenruimte open te houden.	De 'Stelle' als theater; monumentale knooppunten waar architectuur, infrastructuur en het stedelijk leven samenkomen.

Seestadt Aspern

Tijdlijn

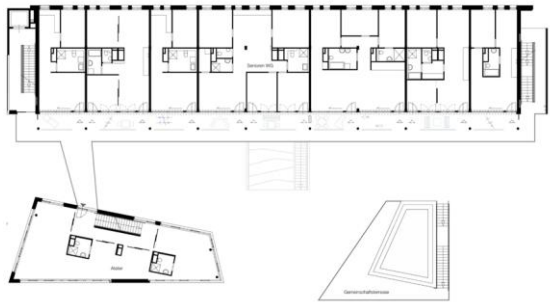
1912-1977 Vliegveld Aspern
1992 Gemeente wordt eigenaar
2004 Ideevorming
2005 Prijsvraag. 1e prijs Bureau Tovatt
2007 Goedkeuring Gemeenteraad
2007 Begin aanleg beplanting (800 bomen), “Frühes Grün”
2009 Sloop van de startbanen en begin van de aanleg van de Metrolijn
2009 Masterplan wordt aangevuld met “Partitur des öffentlichen Raums” van Stedenbouwer Jan Gehl.
50-% van het totaal oppervlak is openbare ruimte.
2011 Sart Pionierquartier in zuid westen. Zelfbouwgroepen worden uitgenodigd voor veld D13 en Hannah-Arendt-Park.
2012 Begin aanleg straten.
2013 Metrolijn en Station Aspern Noord gereed.
2014 Eerste bewoners nemen hun intrek
2015 Opening Seepark
2020 Seeparkkwartier gereed, 230.000m2
2022 Kwartier Seebogen was tentoonstellingsgebied van IBA Wenen 2022 met thema Wonen en Werken.
2025 Verbinding met Weense tramijnnetwerk

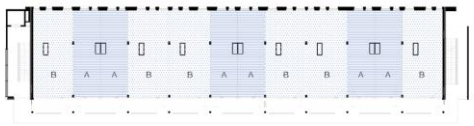
Bezochte projecten in Seestadt
1. Hannah-Arendtpark
2. L iSA
3 Holzwohnbau
4. Lotte-Braininhof

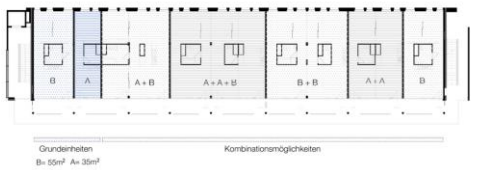
Seestadt Aspern, LiSA

LiSA, Wimmer und Partner. Maria Tusch-Strasse 8. Bouwkavel D13 B, 2015
Vanaf het Hannah-Arendtpark lopen we naar het eerste project bekend onder de naam bouwblok 13 B en LiSA, wat staat voor Leben in der Stadt Aspern. Het blok met 48 wooneenheden voor 100 mensen is ontwikkeld door Baugruppe LiSA, waarbij de bewoners het gebouw zelf hebben ontworpen, gefinancierd en nu gezamenlijk beheren. LiSA functioneert als een vereniging die eigenaar is van het pand; er zijn geen privé-koopappartementen. De bewoners bepaalden zelf de grootte en indeling van hun woningen.

Galerij
Aan de drukke staatzijde heeft het gebouw een meer gesloten gevel om geluid te weren en aan de zuidzijde zijn de grote glaspartijen, balkons en een open galerij die uitkijkt op de gemeenschappelijke binnentuin. Het bijzondere van de galerij is dat deze ontsluiting van de woning direct langs de privé-buitenruimtes loopt.
Gemeenschapsruimtes beslaan 25% van het vloeroppervlak: wasserette, dakterras met kamer, sauna, kluswerkplaats opslagruimte voor de lokale voedselcorperatie Food-Coop. (gezamenlijke inkoop van biologische steekproducten).
Plintfunctie: commerciële ruimtes, ateliers en de centrale ontmoetingsruimte met een wassalon in de plint aan de straatzijde.

Open Plan
Het project bestaat uit twee delen: een compact hoofdgebouw en een losstaand deel aan de zuidzijde. Het kolom- en plaatsysteem van de constructie bestaat uit dragende kolommen en vloerplaten, nagenoeg zonder dragende binnenwanden. Dit maakt een maximale indelingsvrijheid mogelijk. Alleen de dragende kolommen en de verticale schachten stonden vast. De bewoners konden in de ontwerpfase zelf de woninggrootte en indeling bepalen.

Seestadt Aspern, Holzwohnbau

Berger +Parkinnen Maria-Tuschstrasse 6. Bouwkavel D12, 2015
Het tweede project dat we bezoeken bestaat uit zeven verspringende parallelle houten bouwdelen met 4 tot 7 bovengrondse verdiepingen. De gestaffelde plaatsing van de blokken vormt een centraal semipubliek hof met groene heuvels verblijfsplekken en speelruimtes. Drie doorlopende galerijen in noord-zuidrichting koppelen de verschillende bouwdelen aan elkaar. Er zijn in totaal 213 appartementen. Op de begane grond bevinden zich studio's en 8 winkels, direct gekoppeld aan de openbare ruimte. Er zijn geen hekken dus geen drempel tussen binnen en buiten. Enkele bewoners spraken hun ergernis uit over grote aantal architectuur-bezoekers in de binnenhof.

De hybride constructie bestaat uit een dragend skelet van gewapend beton voor de stabiliteit en brandveiligheid met prefab houten gevelelementen en scheidingswanden. Gecentraliseerde leidingschachten en flexibele binnenwanden maken aanpasbare plattegronden mogelijk in de toekomst. Het project ontving een 'klimaataktiv Gold-certificering' en een nominatie voor de 'Staatspreis Architektur und Nachhaltigkeit'.

Het parkeren voor de meeste bouwblokken in Seestadt is gerealiseerd in aparte parkeergebouwen aan de randen, dit project heeft een ondergrondse parkeerfaciliteit van 413 plaatsen.

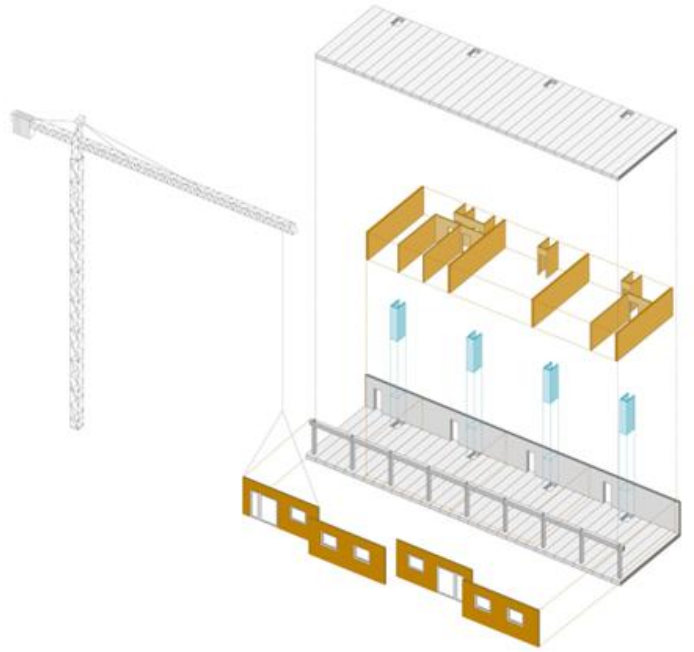

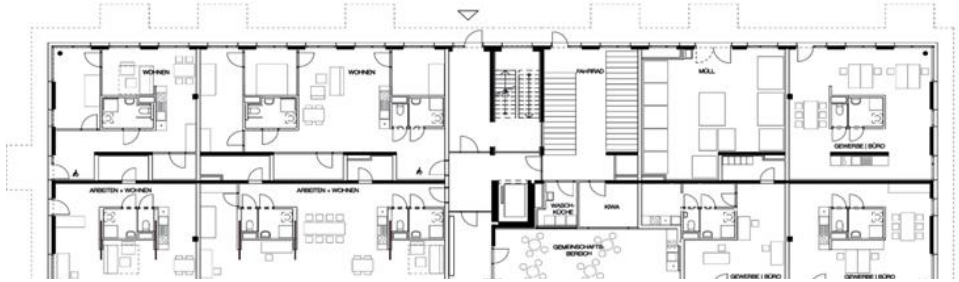
Seestadt Aspern, Lotte-Brainin-hof

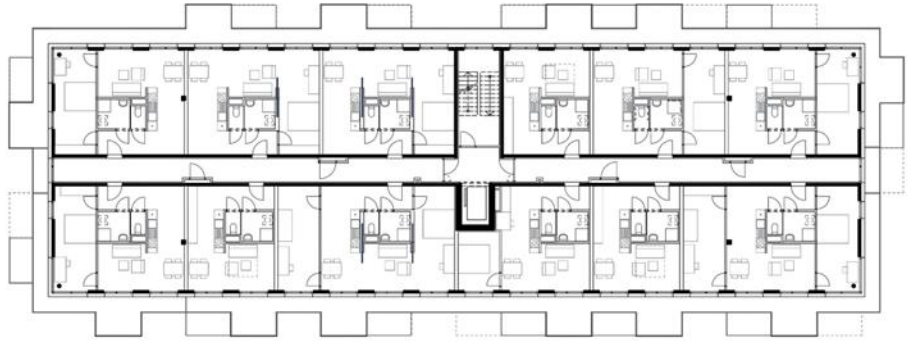
Wimmer und Partner. Elinor-Ostrom-park. Bouwkavel H4, 2023
Het eerste gemeentelijke woningcomplex in Seestadt is van dezelfde architecten als van het project LiSA Het gebouw bevat 74 innovatieve appartementen met 1 tot 4 kamers, 2 woon-werkunits en 3 commerciële ruimtes, verdeeld over zeven lagen.
De ontwerpers gaan niet uit van vastomlijnde functies per kamer maar van gebruikszones. Zo kan de woning zich aanpassen aan de veranderende levenscyclus van de bewoners zonder dat er kostbare verbouwingen nodig zijn.

Schuifwanden en dubbele toegangen zijn de middelen om ruimtes te scheiden of visueel te koppelen. Een standaard tweekamerappartement kan zo gebruikt worden als vierkamerwoning maar ook als geheel open loft. Er zijn vaste kernen met badkamer, wc en keuken. Daaromheen als een ringstructuur (enfilade) zijn er de vrije invullingen.

De bouwstructuur bestaat uit de scheiding tussen draagstructuur (betonskelet) en de n iet dragende binnenmuren. Dankzij het kolomsysteem zijn grote overspanningen mogelijk. In de
plint zijn de overspanningen groter om ruimte te bieden voor de commerciële functies en de ‘live/workunits’. Daar zijn de kolommen zwaarder.

De kleurkeuze van de buitengevels zouden refereren aan de iconische, klassieke Gemeinde Bauten uit het ‘Rode Wenen’ van de jaren 1920 en 1930. De architectuur is nogal middelmatig, maar de kwaliteit zit in flexibiliteit van de plattegronden en de levendigheid van de plint op straatniveau met de commerciële ruimtes. Daarbij is het project zeer duurzaam en ‘Lowbudget’ gebouwd met de focus op bruikbaarheid en een rationele betonconstructie.

Piloten Siedlung *Jasper van Zwol & Ieke Frankenmolen*

Otto Steidle, Herzog De Meuron, Krischanitz, 1992
Drie gerenommeerde bureaus ontwierpen het sociale woningbouwproject van 201 woningen in acht parallelle stroken. De locatie is net naast Seestad Aspern, op een terrein van voormalige landbouwgronden. De zes middelste rijen zijn licht gebogen rondom een denkbeeldig centrum. De woningen zijn laagbouw in twee verdiepingen om de vlakheid van het oorspronkelijke agrarische polderlandschap te benadrukken. De ruimtes tussen de rijen zijn autovrij en bedoeld als ontmoetingsplekken. Echter door de overmaat aan groen in de vorm van hoge heggen is de tussenruimte dicht geslibd, zonder de ervaring van de ruimte in het oorspronkelijke plan.

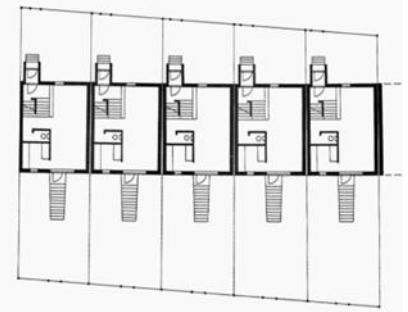
Elke architect ontwierp een derde van het aantal woningen. Herzog & de Meuron maakten compacte L-vormige woningen met eigen binnentuin/werkplaats en daarnaast rijwoningen met een zone voor trap, wc, keuken en badkamer.
De koppen zijn bijzonder vormgegeven en aan de zuidzijde opgetild op pilotis. De huizen kregen monochrome kleuren per blok of dragend element. In de maquette die we zagen in het Architectuurmuseum waren de kleuren veel intenser.

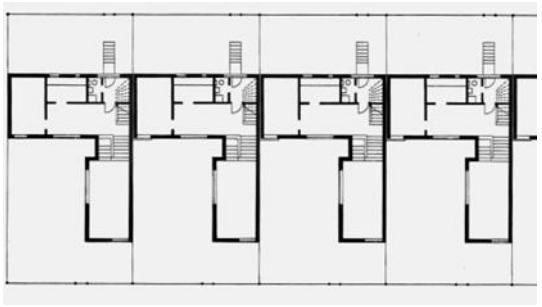

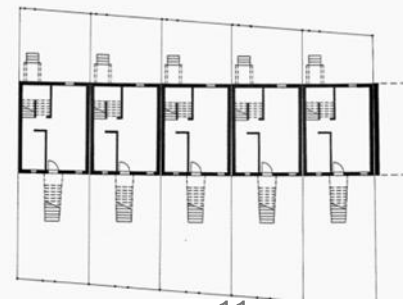

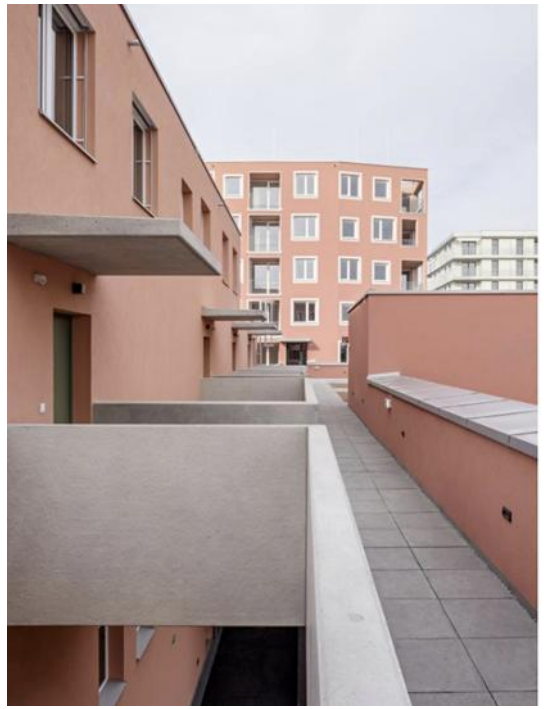

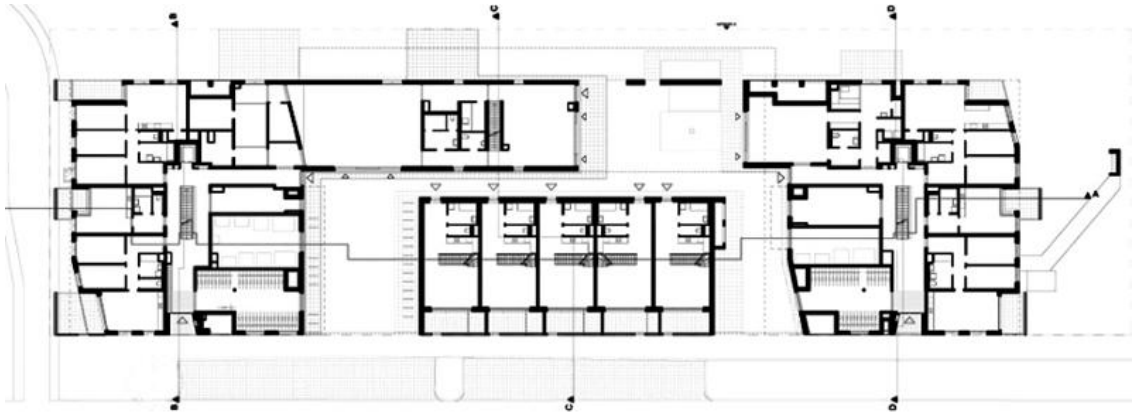

OASE.inklusiv *Jasper van Zwol & Ieke Frankenmolen*

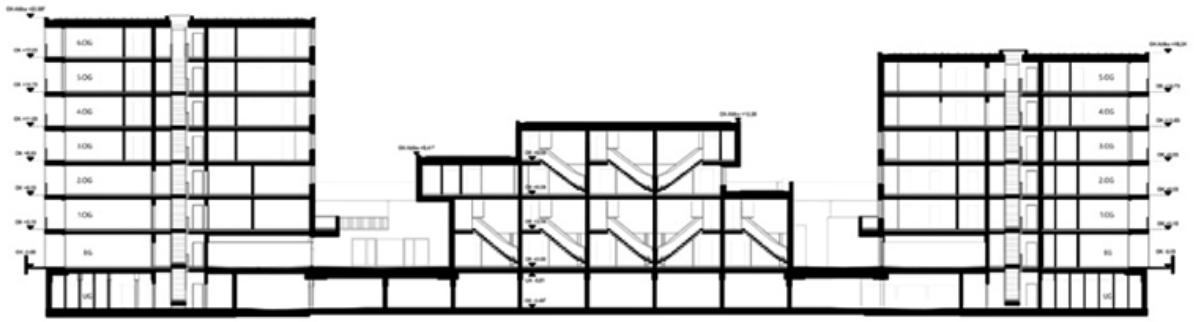
Einszueins Architektur, 2021

Het bijzondere van dit project van 70-80 woningen is de samenstelling van de bewoners en de toewijzing. Er zijn drie groepen: een derde is georganiseerd als een Baugruppe (collectieve wooncoörporatie), een derde bestaat uit kwetsbare groepen, waaronder vluchtelingenfamilies en een derde is regulier toegewezen door de gemeente Wenen. De begane grond is de publieke plint. Op de 2e hoger gelegen verdieping is een tweede ontsluitingssysteem met galerijen en bruggen.

Polgarstrasse *Jasper van Zwol & Ieke Frankenmolen*

Delugan en Meisl, 2014
Het project is het resultaat van een prijsvraag in 2011. Het is een ensemble van een lange slab langs de Polgarstrasse met twee losstaande blokken in de stenen en groene ruimtes daarachter. Tussen de slab en de losse blokken is een open ruimte als een plein om elkaar te ontmoeten. In het lange blok zijn twee doorgangen als verbinding naar de staat. Er zijn 241 appartementen, een café en een kinderdagverblijf. Bijzonder zijn de ver uitstekende prefab betonnen balkons die het gebouw een plastische uitstraling geven.

Op de begane grond van het lange blok bevinden zich grondgebonden woningen ontsloten door een interne corridor. Er zijn drie trappenhuizen mei lift naar de bovenverdiepingen. De trappenhuizen ontsluiten elk 10—12 appartementen door middel van de combinatie van trappenhal en interne corridor.

Tot slot ter herinnering aan deze fantastische excursie, een rustmoment.

Balkons en openbare ruimte *Sabien de Kleijn & Arne van Herk*

Architectonisch, stedelijk is bijvoorbeeld een Frans balkon, min of meer dienend aan de stadsstraat.

De straat als ruimte voor iedereen.

Parijs, Amsterdam, Rome en meer.

Openbaar. Totaalbeeld.

Vaak voorwaarde binnen de normen van de stad.

Stadsstraat in de wereld.

Doorlopende gevels begeleiden de straten en de mensen, die daar gaan en komen of verblijven, hangen en zoeken of doen.

Vergelijk een ander type goeie openbare ruimte.

Alt Erlaa *Sabien de Kleijn & Arne van Herk*

Hier werden we op de begane grondgalerij ontvangen door 2 beheerders (50 totaal) van deze 6 gebouwen. Vakkundig en gemotiveerd over hùn gebouwen. We beluisterden hen voor een grote winkel met actieve galerie.

Mooi gevormde gestaltes, gebouwen. Knap vormgegeven.
Ten behoeve van goeie woningen, groot zwembad op het dak en in dit geval ook de openbare, grote en fraaie groene parkachtige ruimtes tussen de gebouwen.
We treffen ook openbare binnenruimtes aan onder het trappenhuis. Weliswaar zonder daglicht. Wij mopperen een beetje.
Maar de bewoners wuiven het weg. Ze gebruiken de ruimtes veel. Ze verdedigen het gebouw en de mogelijkheden. (Wellicht mede door hun eenmalige instapkosten/aandeel van Eur. 60.000,--) Ze zeggen: ‘Wat wil je eigenlijk nog meer’?
Feesten en vliegtuig bouwen, lassen, vergaderen, dansen, bruiloften, kunstschilderen, beeldhouwen.
In de middengebieden zijn de gangen laag. Er is een kleiner zwembad.
Dubbelhoge entreeruimte met mooie grote schilderijen. Cachet. Beetje deftig.

Alt Erlaa met de halfronde aangehangen plantbakvormen voor de mooiste planten als totaalbeeld en onderdeel van een naar boven verjongende totaalgevels, die naar beneden doorlopen in de eveneens mooie binnentuinen/parken.
Dienend aan de kwaliteit van de parkachtige, openbare tussenruimte met een school en andere openbare gebouwen. Sporten en spelen. De nieuwste gebouwen zijn niet zo fraai in de maten van het geheel.

Tijdens ons bezoek aan de woningen in het onderste gebouwdeel kregen we te zien hoe houten kozijnen en bouwmuren van de woningen werden vervangen door aluminium kozijnen respectievelijk isolerende bouwmuurbetimmering.
De “mooie taatsdeur” gaat helaas weg.

We bezochten één van de gebouwen in dit totaalproject.
Zijn er verschillen in de geschiedenis onderling?

Alt Erlaa

Woensdag 16 september *Remko Veenstra en Cees Brandjes*

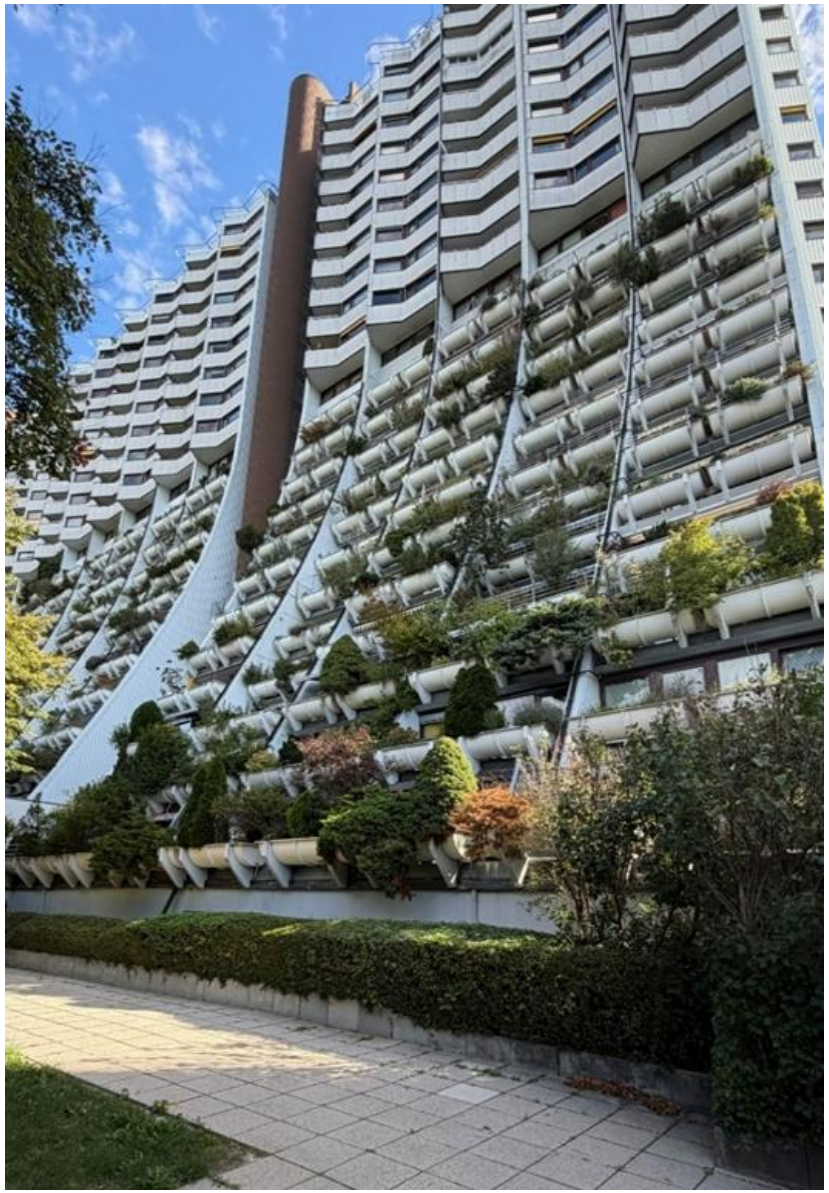
Voor elke buitenlandse AetA studiereis in Europa is de vraag met trein of vliegtuig relevant. Zowel Cees als ik verkozen voor Wenen de trein. Waar Cees via Berlijn reed zat ik in de NightJet. Een cruciaal verschil, zo bleek: via Berlijn is met overstap én de NightJet is zonder overstap.
En na een gouden tip van Ton arriveerde ik met mijn vouwfiets, mooi op tijd in het hotel. Niet veel later, fietsen we -bijna compleet als groep- dwars door Wenen, naar het Hannah-Arendt-Park.

Zo niet Cees: *"Brainfogged door m'n vermoeiende (24 uur durende) treinreis omdat ik de aansluiting in Duisland mistte, en met een grieperig gevoel[1] dat me in de trein overkwam, sloot ik op de tweede dag aan op de fietscaravaan"*. Oriënterend op de IPhone lukte het om aan te sluiten op fietscaravaan bij **Villa Beer**.

Daarvoor had ik **Alt Ahlberg** bezocht. Een geslaagd stuk maakbaarheid denken. Alles wat we in de Bijlmer bezuinigden werd hier op fenomenale wijze wel gerealiseerd en nog aangevuld met zwembaden en sociaal culturele voorzieningen; wat een weldadig optimisme. De planten in de balkons doen het goed hier, de mensen blijkbaar ook.

Ik neem een koffie op een pleintje op de tweede bouwlaag, waar ook nog winkels zijn. Als verstekeling tussen de bewoners merkt ik hoe goed het werkt. Alle generaties door elkaar, kinderopvang en medische voorzieningen, bibliotheek en jeugdwerk en een kerk.

Hier bouwde en met "Generositeit en Sociale gelijkheid" een kasteel voor gewone burgers. Doorstromen wil men hier niet graag, en dat verklaart mogelijk de "witte" samenstelling van de bewoners.

1: Dat grieperig gevoel kreeg nog een staartje; Later bleek dat meerdere leden corona hadden opgelopen. Daardoor misten ze het fenomenale lustrumfeest. Of dat via mij is gekomen is niet met zekerheid te zeggen, want toen ik een test deed bleek ik het (meer?) te hebben. Opvallend is dat mijn 'slapie' Remko nergens last van gehad heeft.

Woensdag 16 september

Aansluiten kon ik in de **Villa Beer** (dank Remko) na ook nog de **Werkbund** solo bezocht te hebben.

Woensdag 16 september

Haus Wittgenstein

2. Op de terugreis in de trein overdenk ik de vele functionalistische villa's en ideologische WerkbundSiedlungen die we bezochten. Ik realiseer me dat het iets had van een bedevaart naar de iconen van het functionalisme waarin we ons "geloof" meekregen in onze studietijd. Enerzijds sentimenten over de heroïek van de vaak op socialistische grondslagen vormgegeven wijkjes. Anderszijds de pijnlijk precies geconstrueerde esthetiek van de extreem rijke opdrachtgevers. Daarbij was het bezoek aan Haus Wittgenstein een beetje ontnuchterend. Door de aanstekelijke colleges filosofie van prof Doorman op de TH Delft had ik dat een soort bron ervaren van rationaliteit in denken over architectuur. Wat me overkwam was een onverbiddelijke kaalheid die niet gecompenseerd werd door ruimtelijkheid. De werktuigbouwkundige finesse bij het hang en sluitwerk waren daarentegen weer overtuigend dat geld ook voor de prachtige ragfijn gedetailleerde stalen kozijnen. Maar de enorme investering in mechanische raam bedekking, was voor mij een ontdekking van manische manipulatie van de bewoner. De uitersten raken elkaar hier in soms calvinistisch stylisme. Een wrange constatering was dat deze veelal joodse opdrachtgevers maar kort van hun villa's konden genieten omdat moesten vluchten voor het fascistisch Nazi-geweld.

Woensdag 16 september

We fietsen door naar vele boeiende, grootstedelijke volkshuisvestings-projecten. De recente ontwikkelingen in Wenen in de volkshuisvesting drukken ons met de neus op de feiten. In het doorgeslagen Nederlandse neoliberalisme en het afschudden van ideologische veren, zijn we nu beland in een sociale armoede die eerder de Bijlmer deed falen. Landelijke politiek lijkt te denken dat woningtekort oplost kan worden door gewoon erg veel stenen te stapelen.

Woensdag 16 september

Woensdag 16 september

Wenen toont ons dat het er ook om gaat om sociale structuren te vlechten. Het besef leeft in Wenen dat complete woonprogramma's met bewonersinvloed genereuze gezonde gemeenschappen kan opleveren, en dat deze met een grote diversiteit aan architectuur kan worden vormgegeven.

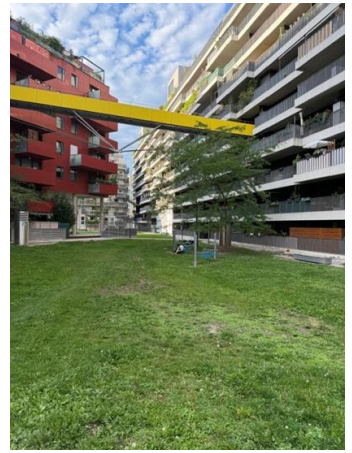
Ook dat gaat dat niet altijd perfect; maar geeft hoop!
Hoop dat idealisme niet overal aan het Infuus ligt. Ook in Oostenrijk zie je het grote verschil dat tussen stedelijke culturen en landelijke culturen binnen één land is ontstaan. Steden als linkse Eilanden in een Zee van rechtse wei-landelijkheid.

En als **naschrift** nog onderstaande dank!
Dank vrienden, voor de mooie discussies over wat elk van ons waarnam. Elkaar wijzend op bijzonderheden, "waarde" wegend door uitwisseling van verschillende inzichten. Soms scherp maar altijd de inhoud zoekend..., en met humor alles weer verbindend.

En vooral Ton met z'n gedisciplineerde organisatietalent, Jacques met zijn niet aflatende honger naar steeds weer nieuwe inhoud. En Bart met zijn aanstekelijk enthousiasme en grote kennis voor de bron van het functionalistisch denken. En op de achtergrond Harry van Helmond voor de perfecte reader.
Wat een fantastisch genootschap genieten we toch!

Biotope City Wienerberg *Eugene Franken*

De dag begon zoals een goede excursiedag hoort te beginnen: na een ontbijt, op tijd, met frisse moed en deelnemers die zó zorgvuldig tegen de regen waren ingepakt dat de vergelijking met de kruising tussen een gele kanarie en een wapperende boterhamzak snel was gemaakt. Met fluorescerende overschoenen, regenjassen en een geheime voorraad aan paraplus vertrokken we op onze meer dan uitstekende elektrische fietsen vanaf het Ibis Hotel richting Biotope City Wienerberg.

De eerste uitdaging liet niet lang op zich wachten: de steile helling van de parkeergarage. Die werd gelukkig zonder kleerscheuren genomen. Daarna volgde Wenen zelf, met smalle fietspaden, tweerichtingsverkeer en weinig opstelruimte bij kruispunten. Voor Nederlandse fietsers, gewend aan brede soepel verlopende paden en vanzelfsprekend fietscomfort, was dat even schakelen. Het leidde hier en daar tot wat hoffelijk gemopper van de Weense bevolking over het onbesnaarde fietsgedrag van de Nederlanders.

Zoals vaker bij AetA splitste het per definitie eigengereide gezelschap zich onderweg in meerdere delen, elk met een eigen navigator en een eigen overtuiging dat de gekozen route de juiste was. Uiteindelijk bleek dat geen probleem: alle wegen leidden deze ochtend naar Wienerberg. Twee deelnemers kozen al eerder voor een eigen stadsverkenning en gingen de sfeer van de oude binnenstad opsnuiven, met verhalen over de Spaanse Rijschool, Belvedere en Schönbrunn als resultaat.

Bij aankomst op de locatie stonden we opeens voor een gebouw met opvallend hoge verdiepingen met een gevel van Wienerberger baksteen. Door het omzetten van de berg in bakstenen is de omgeving van de Wienerberg inmiddels meer een kuilenlandschap — een beetje zoals bij ons de Sint-Pietersberg.

De fietsen werden keurig naast elkaar gezet en vervolgens door ons fastbinderteam met een lang touw aan elkaar gebonden. We waren zelfs ietsjes vroeg. Onze gids, Helga Fassbinder, was er nog niet. Net voor de reisleiding wilde gaan bellen kwam ze aangewandeld en begon ze in helder Nederlands haar verhaal.

Helga was de eerste vrouwelijke hoogleraar aan de Technische Universiteit Eindhoven. Ze vertelde bevlogen over het ontstaan van Biotope City. Het concept heeft een Amsterdamse oorsprong. Terwijl zij tijdelijk uit de running was en vanuit haar raam aan de Leliegracht uitkeek op een binnenterrein vol spontane natuur, groeide bij haar het inzicht dat de scheiding tussen stad en land eigenlijk kunstmatig is. De stad ís onderdeel van de natuur — of zou dat in elk geval weer veel meer moeten worden.

Biotope City Wienerberg

Dat idee werd later uitgewerkt tot het gedachtegoed van Biotope City: een dichte, groene stad waarin mensen, dieren, planten en klimaatadaptatie niet tegenover elkaar staan, maar juist samen het uitgangspunt vormen. Biotope City Wienerberg moest een voorbeeldproject worden dat laat zien dat hoog stedelijk wonen en vergroening samen kunnen gaan. Het project bevat onder meer woningen, een school, een kinderdagverblijf, gemeenschappelijke tuinen, daktuinen, gevelgroen, bomen en speelruimte.

Het project staat er inmiddels 6 jaar en is recent geëvalueerd met bewoners, bouwers en onderhoudsteams. Helga vertelde dat juist die praktijkervaring belangrijk is: Het is belangrijk hoe bewoners omgaan met het groen, hoe onderhoud werkt en of het gebied in het dagelijks gebruik aantrekkelijk blijft.
Het basisidee is eenvoudig en tegelijk ambitieus: bouw compact, zodat er zo veel mogelijk ruimte overblijft voor groen. Daken worden groen, bomen krijgen voldoende wortelruimte en garages liggen zoveel mogelijk onder de gebouwen. Er is aandacht voor zon op speelplekken, voor insecten, voor bloemrijke weides en voor beheer dat niet alles meteen kortwiekt. In de woorden van Helga: het gaat om een stad die niet alleen voor mensen is ontworpen, maar ook voor planten, dieren en het klimaat.

We zagen ook veel verharding, asfalt en plekken waar het groener had gekund. Sommige gevels waren minder uitbundig begroeid dan gehoopt en het binnengebied voelde op sommige plekken behoorlijk dicht. Biotope City is geen perfect plaatje, maar een leerproject. De les was misschien wel dat groen niet vanzelf ontstaat door het op te schrijven in een visie; het moet stevig worden vastgelegd, uitgevoerd én onderhouden. In Helga's verhaal kwam ook architect Harry Glück voorbij, de vader van maar liefst 18.000 Weense woningen en van het project Atzerdorf dat we bezochten met het iconische zwembad op de 27e dat de titelpagina van ons gids siert. Glück is iemand die onvermoeibaar voor zijn ideeën vocht: vasthoudend, eigenzinnig en niet bang om tegen bestaande netwerken in te gaan.

Biotope City Wienerberg

De strategie achter Biotope City was: eerst grond verwerven, vervolgens beleggers en ontwikkelaars interesseren en daarna stap voor stap partijen meekrijgen. Woningcorporaties en ontwikkelaars sloegen de handen ineen, met een mix van sociale huur, betaalbare woningen en koopwoningen. Daarbij bleek dat idealen onderweg botsen met financiële grenzen, beheerafspraken en bewonerswensen. Niet elke partij was even ontvankelijk voor elk onderdeel van het concept.

Op het dakterras waar we met de sleutel van Helga op mogen genieten we van alweer een prachtig uitzicht op sociale hoogbouw met zwemgelegenheid en ontstaat een discussie over scheefwonen, Eberhard van der Laan, de onderschatting van thorium reactoren en het gebruik van sleutelwoorden voor het verkrijgen van subsidie.

George-Washington-Hof en Reumannhof *Eric Huijten*

We maken onderweg een korte stop bij het George-Washington-Hof (architecten Karl Kist en Robert Oerley), een sociaal wooncomplex gebouwd tussen 1927 en 1930, in opdracht van de stad Wenen. De weg (Eschenallee), loopt via een dubbele monumentale onderdoorgang met een reliëfmedaillon van George Washington onder het woonblok door en loopt hier verder bergafwaarts omzoomd door mooie oude bomen. De weg wordt aan weerszijden begeleid door meanderende aaneengesloten woonlinten van 3 bouwlagen met kap. Deze zijn opgetild ten opzichte van het maaiveld, vermoedelijk voorzien van een kelder met bergingen.

De architectuur is sober maar zorgvuldig uitgewerkt. De beige-kleurige gepleisterde gevels zijn voorzien van relatief kleine ramen. Accenten zijn gemaakt door de penanten van de ramen in een groene kleur, de visuele koppeling van ramen met horizontale lijsten, de bogen van de onderdoorgangen, de balkons, erkers en risalieten.

Uit een bovenaanzicht op Google-maps is pas de enorme omvang te zien van het wooncomplex, bestaande uit 5 ruime binnenplaatsen, ingericht als binnentuinen met gazon, grote bomen en wandelpaden. Vanuit de binnenplaatsen worden de woonblokken ontsloten, hetgeen ontmoeting van de onderlinge bewoners zal bevorderen.

Achteraf vind ik het jammer dat we niet wat meer tijd hebben genomen om de grote omvang van het project te kunnen ervaren, en de historische waarde van dit complex met zijn open en luchtige structuur beter te kunnen waarderen.

Reumannhof

Reumannhof

In de voorbeelden van de ‘Paleizen’ voor het ‘Proletariaat’ behoort Reumannhof (architect Hubert Gessner) tot één van de meest opmerkelijke sociale woningbouwprojecten, gebouwd in 1926. Het totale complex omvatte oorspronkelijk appartementen, ateliers, winkelruimten, een kleuterschool en een café.

Het complex bestaat uit een symmetrische opzet van 2 gesloten bouwblokken, verbonden door een monumentale hoogbouw van 10 bouwlagen. De openbare ruimte gelegen vóór de hoogbouw (cour d’honneur) is fraai aangelegd met begroeide pergola’s, een waterpartij met fonteinen, een mooi bestraat voorplein en volgroeide bomen. Het aanzicht van de hoogbouw met de uitgeknikte erkers, de boogconstructies in de basis en de bovenste bouwlaag, de fijne raamverdeling en de mooie voorruimte, roept bij mij associaties op met de art-nouveau hotels in Miami-beach. Een voorrecht om hier te mogen wonen.

Vanuit de centrale voorruimte kan men links en rechts via trappen de binnenhoven bereiken van waaruit de woonopgangen worden ontsloten. De doorgangen zijn rijk gedecoreerd met geglazuurde tegels voorzien van teksten en afbeeldingen. Decoraties zijn ook doorgevoerd in de bestrating, het deels diagonale metselwerk, de gepleisterde risalieten en het fraaie smeedwerk van de hekwerken. Kenmerken die doen denken aan een paleiscomplex.

Als je rondloopt in de fraai aangelegde buitenruimten met groenvoorzieningen en kijkt naar de omringende rijke architectuur lijkt het een voorrecht om hier te mogen wonen. Toch was er indertijd kritiek op het project omdat achter de ‘heroïsche’ gevels voorzien van erkers, loggia’s, balkons en hoekramen, er piepkleine appartementen schuilgingen.

Nordbahnviertel en Freie Mitte *Francisca Benthem & Joke Vos*

Impressies van Francisca Benthem

Een excursie van AetA naar Wenen. Ha, dat worden leuke, gezellige en boeiende dagen met fijne mensen, fietsen naar mooie projecten en heerlijke etentjes. Maar we moeten er ook wat voor doen. Joke en ik krijgen de opdracht een verslag te schrijven over het programma van donderdagmiddag 17 september.

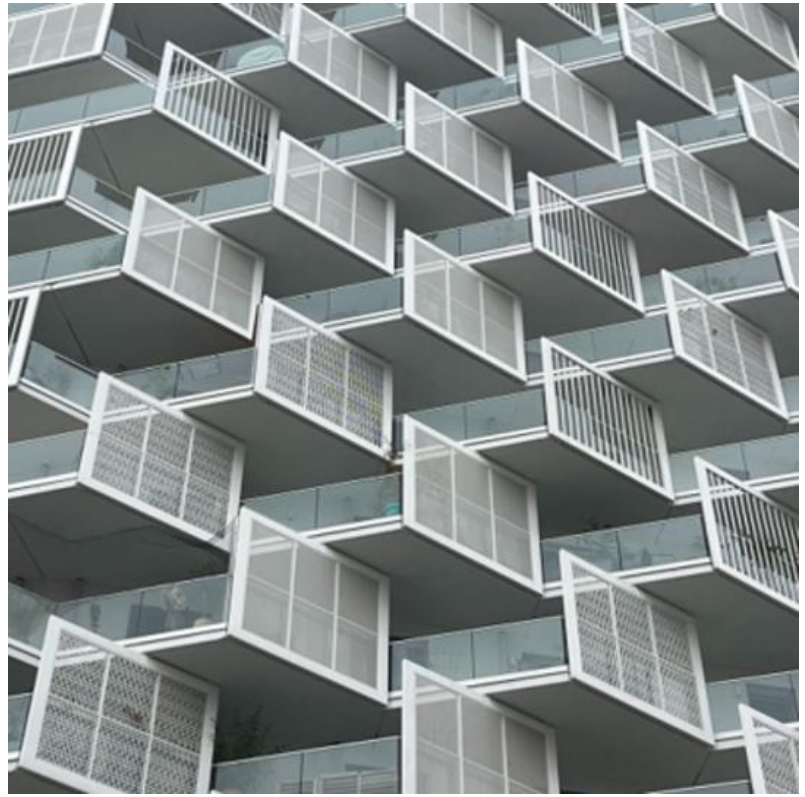
Als eerste staan er die middag twee projecten op het programma in het zogeheten Freie Mitte park bij het Nordbahnhof. Natuurlijk nemen we onze taak serieus. Joke stuurt, al voordat we naar Wenen afreizen, info naar me over Freie Mitte. De informatie rept over een gebied van verlaten spoorlijnen - overgenomen door planten, dieren en mensen - dat zorgvuldig wordt getransformeerd in het centrum van een nieuwe wijk. Wow! We lezen de teksten in de reisgids en bestuderen de foto's. Het lijken interessante projecten waar de 'infrastructuurstrategie de waarde van het gebied maximaliseert door de open(bare) ruimte letterlijk centraal te stellen.'

Vooral naar het project van Superblock architekten, Wohnen mit Scharf, kijken we uit. Leven met een kick, hoe zou dat eruit zien? Helaas is er te weinig tijd (of interesse?) voor. Het project van Superblock architekten gaan we niet bekijken. We kunnen er dus niets over zeggen, want zoals Wittgenstein stelde 'Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen' oftewel Wittgenstein beweerde dat een verhaal alleen zinvol is als het feiten in de werkelijkheid kan beschrijven. Hoewel Ton zei dat Wittgenstein een idioot was.

Het project van Franz & Sue uit 2024 bekijken we wel. Het belang van een goede en prettige openbare ruimte was, terecht, een van de uitgangspunten. Een fijne openbare ruimte is een toegankelijke, groene en veilige buitenruimte die ontmoeting, ontspanning en beweging stimuleert. Er moet voldoende groen zijn, bomen en planten die zorgen voor verkoeling en welzijn. Het groen moet overheersend zijn, dus dan geen stenen of geasfalteerde paden, maar bijvoorbeeld grindpaden.

Mooie details op ooghoogte zijn belangrijk zoals variatie in gevels, het integreren van kunst of water, verrassingen waar je oog aan blijft hangen en waardoor het prettig is om er te verblijven en een beetje te dwalen. Fijn is het ook als er plekken zijn die uitnodigen tot contact met buurtgenoten. Alles moet goed onderhouden en schoon zijn. Het moet kortom een plek zijn waar je als bewoner trots op kan zijn, die je een identiteit verleent: ik woon in Freie Mitte.

Voldoet het project van Franz & Sue aan bovengenoemde kenmerken?
Er zijn voldoende bomen en planten maar de paden zijn stenig, we zien veel beton en er is geen aansluiting op het park, wat een gemiste kans is. Wel is het goed onderhouden en, heel belangrijk en fijn, het is er schoon, zoals bij alle projecten die we in Wenen bekijken. Het sculpturale ontwerp van de balkons valt me op. Geen idee of het er prettig toeven is, ik zie niemand, maar het is een mooi beeld. Het lijkt wel grafiek van Escher.

Nordbahnviertel en Freie Mitte

Wat ik ook een mooi object vond, was een multifunctioneel pakketautomaat van myflexbox, ontworpen in samenwerking met de Oostenrijkse Post in Wenen.

Maar dit zijn natuurlijk details, het volledige project kon ik niet goed beoordelen. De tekening in de reisgids toont een groot gebied. Wij zagen slechts een klein stuk van het project zodat je het geheel toch niet goed kon ervaren.

Na Freie Mitte fietsen we naar de Karl Marxhof uit 1929 van Karl Ehn. Het is een facultatief programmaonderdeel en de helft van de groep gaat niet mee. Joke en ik natuurlijk wel, want we moeten erover schrijven. Hoe zouden daar de openbare ruimtes zijn? Mijn eerste indruk van het Karl Marxhof is dat het groots en imponerend is. Een gigantisch wooncomplex om een hele grote binnenruimte. Geen openbare ruimte met leuke paadjes waar je doorheen kan dwalen. Ik zie er niemand, geen volwassenen, geen tieners, geen kleine kinderen. Een beetje deprimerend.

Thuis op internet lees ik dat van de vroege bewoner van de Karl Marxhof werd verwacht dat hij/zij zich onderwierp aan het gebruik van de collectieve voorzieningen en het meedoen aan activiteiten. Het waren er een heleboel: sanitair, buitenruimtes, kinderdagverblijven en winkels. Kortom: een gedeelde versie van alles wat door een rijke burger als bezit gekocht kon worden. Hoogtepunt was de collectieve wasserette. De wasserette was weliswaar heel modern, maar alleen toegankelijk voor vrouwen die binnen strenge tijdsvensters hun plicht moesten verrichten.

Niet alleen een burgerlijk aftreksel in materialistische zin, maar ook in moreel opzicht: die vrouwenzaken moesten onzichtbaar blijven voor de hardwerkende man die nu eenmaal niet voor dit soort taken geschapen was. Geen hippe sharing economy van individualistische en inclusieve jongeren dus, maar een licht dwingende paternalistische woonvorm om de constituerende krachten van het arbeidersvolk zo goed mogelijk te beheersen en te ontplooien.

Een van de vroegere wasserettes is heden ten dage verbouwd tot een klein museum met een interessante tentoonstelling over de geschiedenis van het ‘Rotes Wien’ van 1919-1934 en van 1934-1945. Naast alle foto’s en teksten over arbeiders, huisvrouwen, politici, sporters, baby’s etc. bleef een zin in mijn oververmoeide en volle hoofd hangen: Ein Haufen unzufriedener Menschen ist noch keine Partei. Zo is dat!

Nordbahnviertel en Freie Mitte

Het laatste project van deze donderdag-middag, het Ikea Einrichtungshaus van Querkraft bewaren Joke en ik voor de volgende ochtend.

Op de foto in de reisgids lijkt deze Ikea in Wenen in niets op het vreselijke geel/blauwe gebouw op een parkeerplaats vol auto's aan de rand van Amsterdam. Dit prachtige gebouw staat midden in de stad. Ook binnen is de ervaring compleet anders. De mooie open ruimte met roltrappen in het midden doet denken aan de Amsterdamse Bijenkorf. Er is geen sprake van een dwingende route.

Mooi zijn de enorme grote witte potten met bomen en planten, de kleine terrasjes aan de gevel en het enorme dakterras. De met trots getekende contourlijn op een muur laat het Weense Ikea Einrichtungshaus zien tussen wereldberoemde iconische gebouwen en bouwwerken. Geen straf om hier op vrijdagochtend doorheen te dwalen, terwijl een Ikea bezoek in Amsterdam op vrijdagochtend een infernale ervaring is.

Nordbahnviertel en Freie Mitte

Ingezoomd door Joke Vos

Nordbahnviertel
Het park Freie Mitte is als 'Stadtwildnis' onderdeel van de herontwikkeling van het in onbruik geraakte Nordbahnhof, ooit het grootste station van het Habsburgse rijk. Naast het stationsgebouw - inmiddels afgebroken - lag een goederenoverslagterrein, zo'n 30 ha groot. Twintig jaar heeft de natuur hier haar gang kunnen gaan.

In 2012 won StudioVlayStreeruwitz - in samenwerking met Agence Ter (landschap) en Traffix (infra) de ideeënprijsvraag voor de gebiedsontwikkeling van wat het nieuwe Nordbahnviertel zou worden. Ze waren zo gecharmeerd van de wilde, groene wereld die ze er aantroffen, dat ze die tot leidend thema van hun ontwerp hebben gemaakt. De nieuwe bebouwing - stevige volumes in een hoge dichtheid - schoof naar de randen om in het hart is 11 ha van die spontaan ontstane natuur als stadspark te kunnen behouden: Freie Mitte. De zorgvuldig ingerichte woonomgeving sluit het park in. Het juryrapport roemde de 'baanbrekende paradigma shift', waardoor de 'rijke, ongetemde ecosystemen' verbonden worden met nieuwe vormen van 'sociale inclusie' en 'communities'. Oftewel Nachbarschaft, wat bij ons ook wel 'naoberskop' wordt genoemd.

Freie Mitte en de Karl-Marx-Hof
In het verwilderde groen had zich een grote diversiteit aan dieren en planten ontwikkeld. Die ecosystemen worden gekoesterd. Om meer schaduw te realiseren is wel een grote variatie aan inheemse bomen bijgeplant. De infrastructuur voor verkeer is minimaal. Er zijn veel kleine natuurpaadjes, aangelegd of in de loop van de tijd ontstaan. De oude rails zijn blijven liggen en ingekapseld door de natuur of gebruikt als fundering voor houten vlonderpaden. In het ruige groen zijn grote speeltuinen ingepast (met openbare toiletten!), een skatebaan, plekken om te sporten, groentetuintjes die je kunt huren, hondenuitlaatzones en overal vind je zitplekjes en drinkwaterpunten. Om van de natuur in deze urban jungle te kunnen genieten zijn uitkijkplatforms gemaakt.
Hier en daar staan een soort vogelspottersstoelen op hoge poten.

De fut bleek er helaas wat uit - we hadden die dag al veel gefietst, net geluncht en een druk programma - en we hebben het park daarom alleen vanaf de randen gezien. Hierbij wel een schema en een sfeerbeeld, van internet geplukt.

Het verschil met de open grasvlaktes van de KARL-MARX-HOF is groot. Dit superblok is het resultaat van een prijsvraag, die de stad Wenen 100 jaar geleden uitschreef. De sociaaldemocratische stadsregering (Rood Wenen) had strikte regels uitgeschreven, ook stedenbouwkundig. En toen won een ambtenaar...,Karl Ehn. De Karl-Marx-Hof is inmiddels wereldberoemd en een bijzonder monument, zowel de architectuur als de groene inrichting van de hoven.

Nordbahnviertel en Freie Mitte

Wonen in grote blokken
In het hele Nordbahnviertel zal zo'n 500.000 m2 programma worden gerealiseerd, vooral als appartementen. De forse woonblokken en torens zijn vrijwel allemaal sculpturaal vormgegeven met bijvoorbeeld grote uitsneden, geknikte volumes of een stapeling daarvan. Balkons kragen uit en hebben expressieve balustrades gekregen. Gevels zijn opvallend vaak wit gematerialiseerd, soms met felle kleuraccenten over grotere vlakken, soms gecombineerd met naturel hout. De wijk staat vol iconische architectuur. Gelaagde, gevarieerde en esthetische ontwerpen, waar veel prijzen mee gewonnen worden, ook internationaal.

We zijn bij een paar projecten van de fiets gestapt, ontworpen door verschillende architectenbureaus: Wohnen am Park door PPAG, Glatt und Verkehrt door Franz & Sue en Taborama door Querkraft, het bureau, dat ook het ecologisch verantwoorde IKEA Einrichtungshaus heeft ontworpen.

Wohnen am Park door PPAG | 22.450 m^2 | 2009
Het Weense PPAG bestaat sinds 1995 en heeft een imposante staat van dienst. Ze hebben zich heel breed ontwikkeld, volgens hun site loopt hun werkveld van urban design tot meubilair. Ze realiseren veel van hun ontwerpen in Wenen zelf. Dat zijn vaak scholen en woningbouwprojecten in alle soorten en maten en met veel dynamiek in volume en gevel.

PPAG won de adviesronde voor dit social housing project en realiseerde daarmee één van de eerste projecten in de wijk. Standaardisatie is ingezet om met een beperkt budget toch een gevarieerd volume te kunnen maken, verlevendigd met felroze balkons.

In 11 verdiepingen zijn 272 appartementen ondergebracht plus collectieve ruimten, want Nachbarschaft is een belangrijk uitgangspunt voor het hele Nordbahnviertel.

Nordbahnviertel en Freie Mitte

Glatt und Verkehrt alias KNIT AND PURL door Franz&Sue | 23.600 m² | 2024

Franz en Sue hebben hun bureaus onder eigen naam in 2017 samengevoegd en uitgebouwd tot een groot architectenbureau met meer dan 100 werknemers. Ze bouwen in alle Duitstalige landen en streken en doen aan veel prijsvragen mee. Als je hun portfolio bekijkt, komen zo'n beetje alle denkbare architectuuropgaven voorbij, ook deze residentiële woontoren met 21 verdiepingen.

Samen met met vijf andere torens markeert Glatt und Verkehrt de noordhoek van het Nordbahnviertel.

De toren is alzijdig vormgegeven met een centrale kern, zodat alle 200 appartementen kunnen genieten van het weidse uitzicht op de stad en het Freie Mitte park. Door de rechthoekige plotmaat op twee hoeken af te snijden en de balkons deels van verdiepingshoge halftransparante hekwerken te voorzien, wordt het zicht op groen nog eens versterkt. En voel je je misschien bovenin deze 66 m hoge toren iets veiliger. Het ritme van de schermen is afgeleid van een breipatroon dat een Weense grootmoeder voor haar sjaals gebruikte: Glatt und Verkehrt.

Inmiddels is het ook de naam van het gebouw, in internationale publicaties vertaald als Knit and Purl. Voor de niet breiers onder ons: als onze grootmoeders 'recht en averecht' breien en dat stug volhouden, komt er zo'n gerstekorrelpatroon uit.

De toren ponst door een basement, waardoor je op straatniveau droog onder het gebouw door kunt lopen. In deze sokkel vind je de centrale lobby, collectieve ruimten, flexwerk-plekken en een fietsenstalling met wasplaats en klusruimte.

Ook het dakterras op de sokkel is gemeenschappelijk.

Nordbahnviertel en Freie Mitte

TABORAMA door Querkraft | 20.000 m2 | 2023
Querkraft is opgericht in 1995. Er werken nu 45 mensen. Ook bij dit bureau zijn de ambities groot. Ze streven een 'poëtisch pragmatisme' na, dat zowel emotioneel is als simpel (wat wij misschien helder zouden noemen). Hun projecten moeten authentiek zijn, charismatisch en een sterke identiteit uitstralen. Dat is bij Taborama zeker gelukt. Het project stond niet op het programma, maar we fietsten er nieuwsgierig naar toe.

De naam Taborama is een samentrekking van het adres (Am Tabor, een stadstoegang uit de 15e eeuw) en 'panorama' (spreekt voor zich). Het totale volume - 21 lagen - is horizontaal opgedeeld in witte blokken met op de gevels een losjes gecomponeerd ritme van uitkragende balkons. Teruggelegde, donker uitgevoerde verdiepingen scheiden de blokken van elkaar. De privé buitenruimten op de tussenlagen lopen rond het hele blok door, evenals de transparante glazen hekwerken. Het concept van die witte, horizontaal ingekaderde blokken werkt erg sterk. De stalen buizen, die aan de buitenkant de grens tussen gebouw en lucht subtiel definiëren, zijn ook - of vooral - bedoeld om klimplanten houvast te geven. Bouwkundige plantenbakken op dakterrassen en balkons zorgen voor groen op de hogere verdiepingen.

Op het dak van de toren ligt een zwembad tussen een groot zonneterras en een daktuin. Om het bouwen van een community zoveel mogelijk te faciliteren zijn er veel collectieve ruimten gemaakt, dubbelhoog en over de volle hoogte van de toren verspreid. Het aanbod van activiteiten is groot: een klimhal, een bibliotheek, werkruimten met flexplekken, een tafeltenniskamer, een atelier/werkplaats voor bijv workshopjes, een grote gemeenschappelijke ruimte op de kop van het blok en wat nader te bestemmen zaaltjes.

Op de begane grond verder nog een fitness/yogaruimte, fietsenstallingen en een ruime, hoge entree. Het beheer van het gebouw is volledig in handen van de bewoners gelegd, die zo te zien een gevulde portemonnee mee moeten nemen. Ze wonen in flexibele, constructievrije plattegronden, waar ook heel efficiënte 2-, 3- en 4-kamerwoningen in te maken zijn.

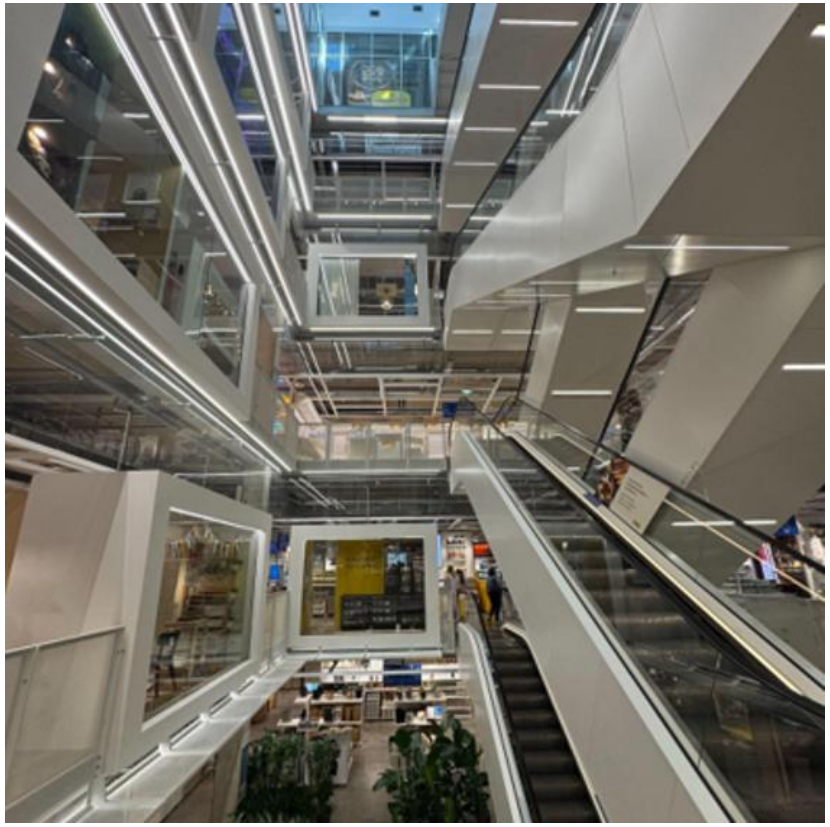

Nordbahnviertel en Freie Mitte

Öko-Kaufhaus IKEA door Querkraft | 26.200 m² | 2021
In het centrum van Wenen, pal naast het Westbahnhof, heeft IKEA haar eerste autovrije vestiging ooit gerealiseerd. De door IKEA uitgeschreven prijsvraag werd gewonnen door architectenbureau Querkraft, ook verantwoordelijk voor Taborama. Het concept is helder en effectief. Via de gevels komt licht binnen en er zijn geen tussenwanden, wat maximale flexibiliteit oplevert en de roltrappen zijn goed te vinden. Ze lopen door naar het hostel op de bovenste twee lagen, dat een bar in een ruime lounge heeft, maar de gasten kunnen ook binnendoor naar het restaurant van IKEA. Het dakterras is publiektoegankelijk, biedt uitzicht op de stad en is volgezet met boompjes in megagrote potten. We hadden graag een kopje koffie gedronken bij een van de barretjes, maar helaas was het daarvoor nog te vroeg.

De buitengevel is het visitekaartje en dat werkt heel sterk. Een stalen raster is rondom als een soort stelling-kast tegen de gevels gezet. In deze 4,5 m diepe zone is plaats voor *noodtrappen en liften, maar ook voor* etalageboxen, terrasjes bij de IKEA horeca en 'kastplanken' met dezelfde boompjes in potten als op het dak. Die 160 bomen en de klimplanten in de lichthoven van het hostel zorgen voor een prettig microklimaat. Deze oplossing werkt als een natuur-ijke airco voor de winkel en helpt de stad met haar anti hitte-eiland strategie.

• PIZZA • SCHNITZEL
WEST
WEST

PRUTA

Villa Tugendhat *Hans van Heeswijk*

Villa Tugendhat werd tussen 1929 en 1930 gebouwd in opdracht van het Joodse echtpaar Grete en Fritz Tugendhat. De Tugendhats kwamen uit een welgestelde textielhandelsfamilie in Brno. In 1927 bezochten ze het huis van de kunsthistoricus Eduard Fuchs in Berlijn, dat was ontworpen door Mies van der Rohe. Dit bezoek inspireerde hen om hem te benaderen voor het ontwerp van hun droomhuis. Het huis en de grond waarop het is gebouwd was een huwelijkscadeau van de ouders van Greta.

Haar vader schonk het perceel in maart 1929 aan Grete en financierde ook de bouw van het nieuwe huis. Na de voltooiing van het interieur kon het gezin in december 1930 in het huis wonen. Nadat het echtpaar Tugendhat in 1930 de villa betrok konden zij er slechts acht jaar van genieten. Door de dreiging van de Duitse expansie werden ze, omdat ze een Joodse achtergrond hadden, gedwongen te vluchten. Ze emigreerden in mei 1938 naar Zwitserland en verhuisden daarna naar Venezuela. Daar werden nog twee dochters geboren. Frits keerde nooit meer terug, Grete bezocht het huis in 1969 nog een keer.

De villa brak radicaal met de gangbare trends van die tijd, door de nadruk op functionaliteit, minimalisme en innovatieve architectonische keuzes. Het interieur was verrassend modern en vooruitstrevend. Er werden geen kosten bespaard aan kwaliteit en exotische materialen. De technische uitrusting in het huis was ook buitengewoon. Het zit vol vernuftige snufjes. De meeste apparatuur was uniek en vertegenwoordigde het hoogste technische niveau van die tijd. Het project is een essentieel werk in de ontwikkeling van de wereldarchitectuur geworden.

Architectonisch is het hoogwaardig vernieuwend maatwerk voor eigentijds twintigste eeuws wonen waarin gedetailleerd aan veel bouwdelen aandacht is besteed en technische innovaties zijn toegepast. Hieronder de ruimtelijke indeling van de woonverdieping, de speciaal door Mies gemaakte meubels, met name de eettafel, de geheel beglaasde tuingevel waarvan twee glaselementen machinaal geheel in de grond geschoven konden worden, de verwarmings- en ventilatie-installatie installatie en de toepassing van veel hoogwaardige materialen, zoals de onyx scheidingswand en de ronde palissander wand rondom de eethoek. In de eetruimte staat een bijzondere ronde eettafel die in omvang uitgebreid kan worden. Een van de meest opvallende kenmerken is het open, glazen woongedeelte, ruimtelijk gescheiden door gordijnen en vrijstaande wanden, en een prachtige wintertuin.

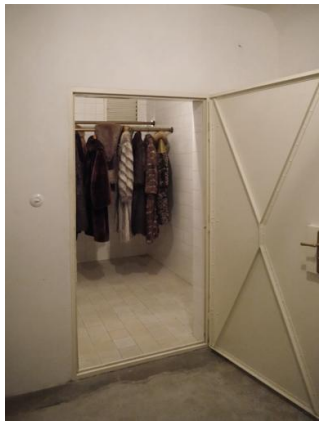
Een zeldzame, vrijstaande onyxwand scheidt het woongedeelte van de studeerruimte. De onyxwand is enigszins licht doorlatend en verandert van kleur afhankelijk van de hoek van het invallende zonlicht. Het geeft een magische uitstraling. De onyxwand werd in 1 blok naar Brno gebracht en is op locatie op maat gezaagd. Het verhaal gaat dat de onyxmuur even duur was als ongeveer de helft van het huis.

Op de bovenverdieping bevinden zich de ontvangsthal, een slaapkamer met en-suite badkamer voor de Tugendhats, twee kinderkamers, een kamer voor het kindermeisje, en een garage voor twee auto's.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw in beslag genomen door de Gestapo. Rondom de onyx muur kwam een muur, wat uiteindelijk deze bijzondere wand heeft gered. In 1944 werd het huis ook beschadigd door een Amerikaanse bom. Een van de bewegende ramen stond open, waardoor deze niet is gesneuveld. De andere ramen werden vervangen door kleine ramen. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog werd al het losse meubilair meegenomen.

Na de oorlog kwam de villa in handen van het Rode Leger. De boekenplanken werden opgebrand door het Sovjet leger. Daarna huisvestte het tot 1960 een particuliere dansschool, en na die tijd werd het eigendom van de staat. Van 1950 tot 1979 werden er rehabilitatie-oefeningen voor kinderen gedaan in de villa. Sinds 1980 is de villa eigendom van de stad Brno, en in 1994 werd het erkend als monument van moderne architectuur. In 1992 werd hier het akkoord ondertekend over de splitsing van Tsjechoslowakije, wat bijdroeg aan het historische belang van het gebouw.

Vandaag de dag wordt Villa Tugendhat wereldwijd beschouwd als een van de vier belangrijkste villa's van de moderne architectuur. Tussen 2010 en 2012 werd de villa, samen met de aangrenzende tuin, gerestaureerd in de oorspronkelijke staat van voltooiing in 1930. Door zijn historische en architectonische waarde werd Villa Tugendhat in 2001 opgenomen op de UNESCO-werelderfgoedlijst, en het is het enige monument van moderne architectuur in Tsjechië dat deze status heeft.

klimaatkast voor de bontjassen

bedieningspaneel en aandrijfmotoren van de schuifwanden

Villa Tugendhat

Onderzijde eettafel

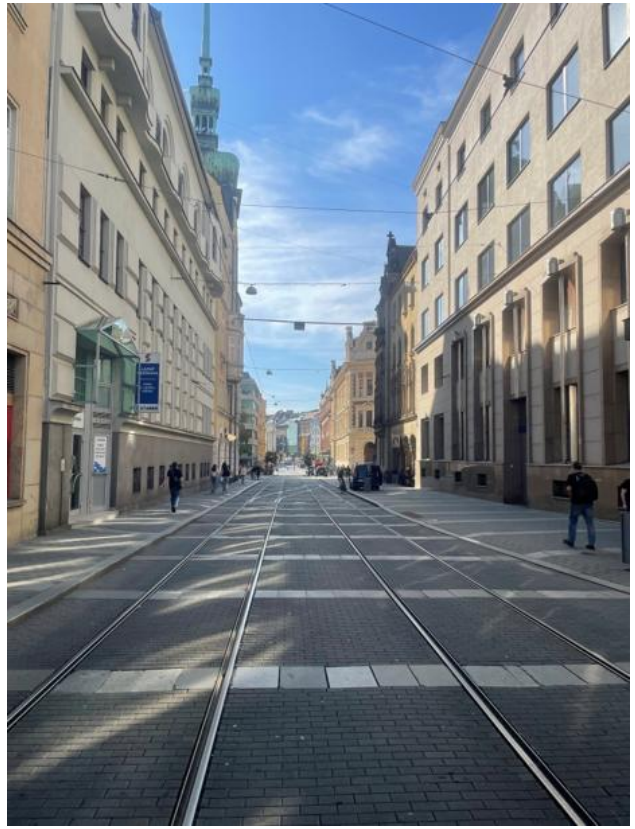

Onyxwand

De plinten van Brno *Jan Poolen*

De plinten van Brno

De stadswandeling door Brno was verrassend. De stad is nog niet zo gepimd. Dat heeft alles te maken met geld, betekenis en wellicht de nabijheid van Wenen. Het station wordt groots aangepakt met een plan van West 8 en Benthem Crouwel. Nieuwe ontwikkelingen worden zichtbaar.

Maar de stad heeft veel mooi ouds. Natuurlijk het vooroorlogse functionalisme maar ook de architectuur van de jaren 50. Na de oorlog werd het modernisme afgewezen als “bourgeois”. Later keerde de moderne architectuur terug in de stad.

Uiteraard is Villa Tugenhat het absolute hoogtepunt in de stad.

Maar opvallend vond ik hoe er werd omgegaan met de plint. De modernistische gevels zijn niet dragend waardoor er vrijheid ontstond in de gevelopbouw. Hoogtepunt is het Avion Hotel uit 1928 van de Tsjechische architect Bohuslav Fuchs.

Maar ik wil het even hebben over ‘de plint” in Brno.

Hoe vaak gaat het in ons vak niet over de plint. De relatie met de eerste 5 meter gevel van het gebouw, de functionaliteit en de relatie met de straat. Maar die eerste “5” meter doen ook iets met je “prettig voelen” en “welkom geheten” worden. Al is het maar om iets te kopen of om te verblijven. De plint is ook zeer tijd en architectuur gebonden. De oude gebouwen staan meestal letterlijk op de grond. Soms nog wel met een verbijzondering van de eerste hoge laag. Maar het gebouw staat. Gevels waren ook dragers en de krachten moesten een weg vinden.

In het modernisme, het functionalisme met kolommen ontstond ineens veel meer vrijheid. Het gebouw kon “zweven” op de volledig glazen onderbouw, de glazen plint. Deze plint zien we vaak in Brno maar het aardige is dat die plint doorontwikkeld is. Ook de volgende laag is afwijkend, horizontaal geleed waardoor begane grond en eerst verdieping in de gevel gaan samenwerken. Daarboven is een invulling met rechthoekige vensters.

Dat zie je goed bij het pand van ZEMANOVO op de Josefská 4 in Brno van architect Vitêzslav Korn uit 1936.

Soms is dat ook functioneel verbonden. Prachtig zijn hier de iets terugliggende entrees en alles in blank staal, chroom en travertin.. Een hoogtepunt. Deze gevelopbouw komt in Brno vele variaties voor.

Wellicht niet uniek maar karakteristiek voor het centrum van Brno.

Villa Stiassni *Margreet Duinker & Hélène Hartman*

Villa Stiassni (1927) maakt deel uit van een wijk met villa's gebouwd in het interbellum voor veelal Joodse industriëlen in de tweede stad van het huidige Tsjechië: Brno. Architect Ernst Wiesner (1890-1971) ontwierp de villa en de zeer omvangrijke tuin van 3 hectare op een heuvelachtige gebied voor de Joodse textielmagnaat Alfred Stiassni en zijn gezin. Bij de villa hoorden vele bijgebouwen waaronder het appartement voor de chauffeur, garages, paardenstallen, een verwarmde kas, de hovenierswoning, een zwembad en een tennisbaan.

De villa bestaat uit een L-vormige plattegrond met twee woonlagen. De hoofdingang ligt aan een binnenplaats die via een boomrijke laan wordt bereikt. Centraal ligt de brede gang die de kamers ontsluit waaronder dames- en herenkamer, salon, eetkamer met toegang tot buitenterras.

Aangrenzend liggen de keuken en de ingang voor bedienden en hun verblijven, opmerkelijk genoeg is het interieur hiervan wel functionalistisch vormgegeven. De eerste verdieping is bereikbaar via een brede trap, deze leidt naar de verschillende slaapkamers, badkamers, kinderspeelkamer, gastenverblijven en personeelsverblijf. De vormgeving van de badkamers was hypermodern: marmeren wastafels en geëmailleerde badkuipen, chromen mengkranen en ingebouwde planchettes in de betegelde wanden. De slaapkamers waren via inloopkasten verbonden met een privé badkamer. De villa was voorzien van een modern centraal verwarmingssysteem dat gekoppeld was aan de watervoorziening, waardoor er direct warm water beschikbaar was in keuken en badkamers. Het huis heeft een groot terras en een loggia die grenst aan de tuin.

De verdere inrichting van de villa contrasteert nogal met het minimalistische exterieur. De villa werd ingericht door de Weense interieurarchitect Franz Wilfert, in historiserende stijl (een mengelmoes van barok, biedermeier en classicisme) met zware houten meubels, houten lambriseringen en pllafonds, parketvloeren, kroonluchters en marmeren haarden. Wandtapijten en historiserende schilderijen in donkere kleuren hingen aan de muren. Het contrast tussen architectuur en interieur is opvallend maar was op verzoek van de eigenaars.

Tijdens de tweede wereldoorlog werd Wilfert door het naziregime aangesteld als officiële taxateur voor het 'bureau voor vermogensoverdracht'. Door met opzet de bezittingen van Joodse vermogende families extreem laag te taxeren gaf hij ruimte aan nazi-kopstukken en aan musea om topstukken voor een fractie van de waarde legaal aan te kopen. De familie Stiassni vluchtte in 1938, met achterlating van de gehele inboedel naar Brazilië en vestigde zich uiteindelijk in Californië. Kort na de bezetting van Tsjecho-Slowakije in 1939 werd de villa geconfisqueerd door de Gestapo en fungeerde als officiersverblijf voor de Duitse Wehrmacht. Na de bevrijding werd de villa genationaliseerd door de Tsjecho-Slowaakse staat.

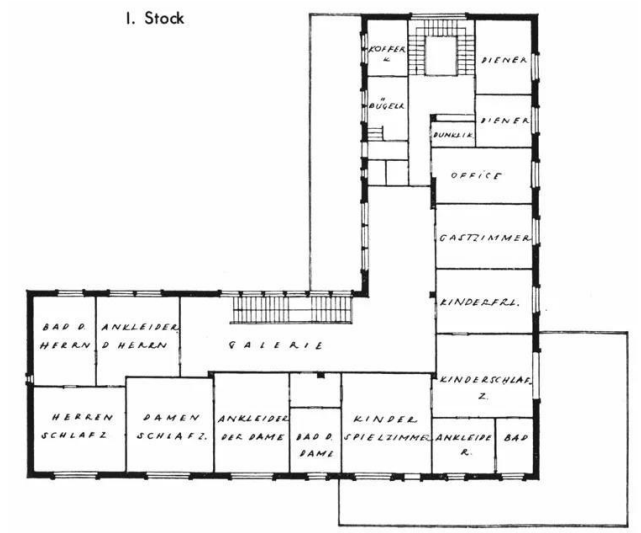
Vanaf 1952 verkreeg de villa de officiële status van regeringsvilla en werd het een zwaarbeveiligd gastenverblijf voor communistische staatsgasten, diplomaten en presidenten waaronder Edvard Beneš, Fidel Castro, Soekarno en Nasser.

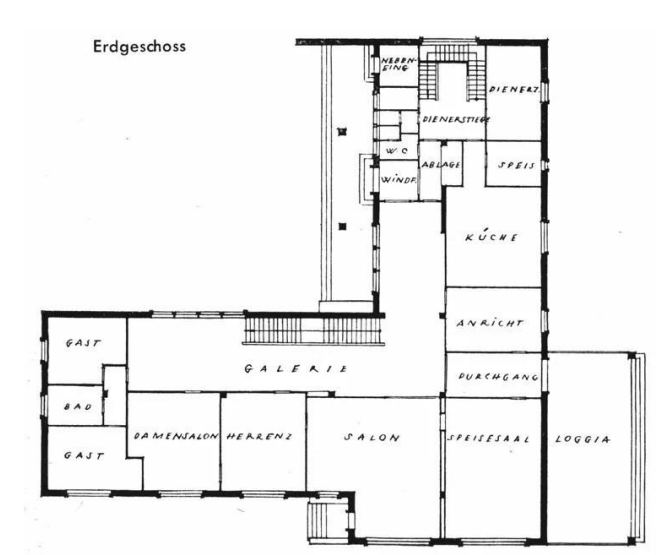
Tijdens deze 'normalisatieperiode' (jaren '70-'80) werd de villa aangepast aan luxere eisen door architect Kamil Fuchs (1930-1995) met de volledig vernieuwde, geheel marmeren badkamers.

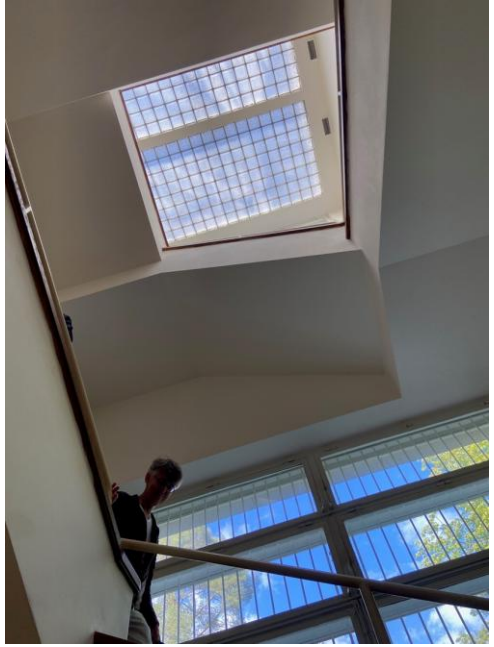
Na de 'Fluwelen Revolutie' in 1989 werd het pand verhuurd voor commerciële exploitatie en raakte in verval. In 2009 werd het complex onder beheer van het Tsjechisch Nationale Erfgoedinstituut geplaatst (NPÚ). Deze organisatie restaureerde de villa weer terug naar de jaren '30 met de modernistische architectuur van Ernst Wiesner en de historiserende binnenhuisarchitectuur van Frans Wilfert. Sinds 2018 staat het op de prestigieuze lijst van Iconische Huizen van de 20e eeuw.

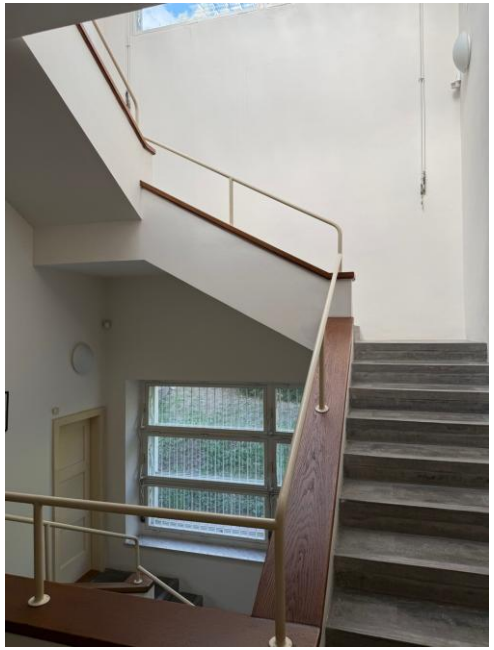
Villa Stiassni

trappenhuis personeel

Villa Stiassni

2 Villa‘s in Brno *Margreet Duinker & Hélène Hartman*

Architect Bohuslav Fuchs ontwierp twee villa’s in Brno, waarin hij gebogen vormen introduceerde in de functionalistische stijl.

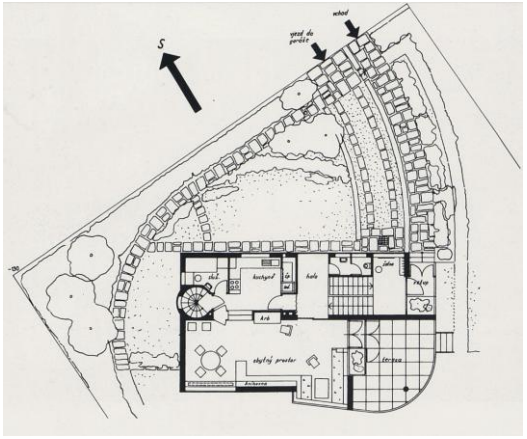
Villa Petràk

Bohuslav Fuchs maakt in 1935 een ontwerp voor de villa voor het echtpaar Petrák gelegen op een helling in de wijk Pisárky. Hij laat zich inspireren door architect Hans Scharoun, een van de belangrijkste vertegenwoordigers van organische architectuur. Scharouns’ gebouwen worden gekenmerkt door krommingen, nautische details en het gebruik van natuurlijke materialen.

De gevel van de villa lijkt op het eerste gezicht onopvallend; vanaf de straat is het drie verdiepingen tellende gebouw een eenvoudig volume, verdeeld door rijen horizontale ramen van verschillende groottes. Er is echter een diepe inkeping gemaakt in de massa van het gebouw, waar plaats is voor een vrij liggende trap en een terras, waarvan de vorm wordt herhaald in het dak. Een betonnen kolom ondersteunt het terras en het dak, wat de lichtheid van de hele constructie versterkt.

De ronde vorm van de wenteltrap is zichtbaar in de verder gladde westgevel. Ronde ramen geven een nautische accent aan het gebouw. De woonruimtes liggen op de bovenverdieping -in tegenstelling tot de gebruikelijke plattegrond- terwijl de slaapkamers op de begane grond liggen. Dienstvertrekken en bijkeukens bevinden zich in de kelder.

De villa is tegenwoordig een van de best bewaarde voorbeelden van organisch functionalisme in Brno.

2 Villa‘s in Brno

Tesař-huis

Het Tesař-huis werd in 1938 gebouwd in de nieuwe wijk Masaryk als familiehuis voor bankdirecteur Augustin Tesař. Bohuslav Fuchs ontwierp dit vrijstaande gebouw met drie appartementen en ook het interieur inclusief enkele meubels.

Ook in deze villa liet Fuchs liet zich inspireren door het werk van zijn tijdgenoot Hans Scharoun. Hij gebruikt lyrische accenten om het strikte functionalisme minder streng te maken.

Het vrijstaande gebouw van drie verdiepingen ligt op een smal, hellend perceel. De hoofdingang ligt aan de westgevel en komt uit op een rechte trap binnen. Het huis is van de straat gescheiden door een laag stalen hek. Op de begane grond ligt een klein vrijgezellenappartement; op de eerste en tweede verdieping liggen grotere appartementen bereikbaar vanuit een centrale hal. De plattegrond bestaat uit twee elkaar kruisende rechthoeken, met een halfrond gedeelte met loggia's. De straatgevel wordt gekenmerkt door de afgeronde terrassen gedragen door een slanke kolom.

De technische voorzieningen en de dienstruimte bevinden zich in de gezamenlijke kelder.

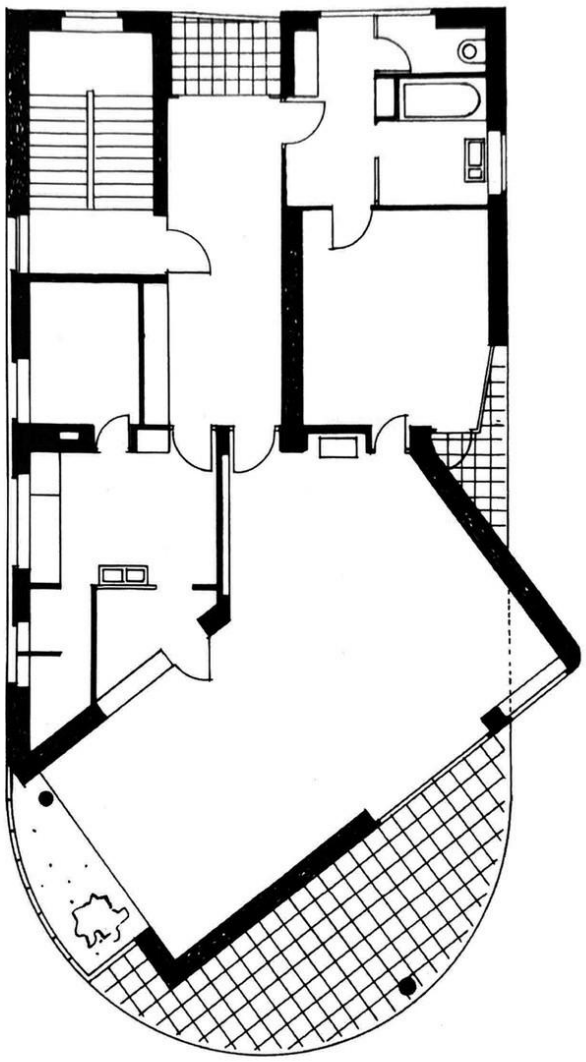
Het ontwerp van deze villa is minder overtuigend dan die van de nabijgelegen Petrák Villa, waar dezelfde elementen van organische architectuur worden gebruikt. Tegenwoordig is ook deze villa beschermd als cultureel erfgoed en heeft zij haar authentieke uitstraling behouden, afgezien van enkele ramen die vervangen zijn.

De bescheiden indeling van vijf kamers verspreid over drie appartementen beschermde het huis in de jaren vijftig tegen nationalisatie. Het huis is tot vandaag aan toe bewoond door familie van de oorspronkelijke eigenaren. In 2011 werd de villa gerenoveerd door architectenbureau Tišnovka.

Voor een filmpje over het interieur zie:
https://2022.openhousebrno.cz/cs/tesarova-vila

Tesaf-huis

Kolonie Novy Dum *Margreet Duinker & Hélène Hartman*

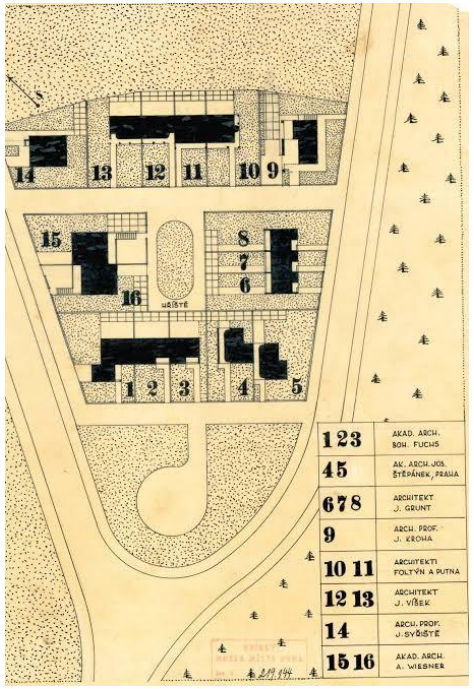
Kolonie Novy Dum (Nieuw Huis) is in 1928 gebouwd als onderdeel van de tentoonstelling van Hedendaagse Cultuur in Tjecho-Slowakije. Het project is geïnspireerd op de beroemde Weissenhofsiedlung in Stuttgart.
Twee ondernemers, František Uherka and Čeněk Ruller kochten een stuk grond aan de rand van Brno. De stadsarchitecten Bohuslav Fuchs en Jaroslav Grunt verdeelden de grond in kavels en ontwierpen een stedenbouwkundig plan met een collectieve binnentuin zonder schuttingen en hekken.

De negen geselecteerde ontwerpers waren alle zeer jonge architecten veelal uit Brno die 16 eengezinswoningen ontwierpen - al dan niet geschakeld - in functionalistische stijl.
Algemene kenmerken:
- rationele plattegronden
- geen verdiepte kelders, maar ruimte op de begane grond voor wassen, droogkamer, opslag kolen en
  brandhout en provisiekamer
- wonen, koken en slapen op de eerste en tweede verdieping
- plat dak met dakterras
- standaardisatie van materialen, gestucte gevels

De progressieve ideeën van deze nieuwe architectuur werden door het publiek negatief ontvangen. De gereed gekomen huizen werden niet verkocht tijdens de tentoonstelling en ook niet in de periode daarna. Kopers waren niet geïnteresseerd in de moderne stijl en lay-out van de woningen. Zo lang de woningen niet verkocht waren kregen de architecten hun honorarium niet uitbetaald. Ook de twee initiatiefnemers leden flink verlies op dit project.

Na WOII zijn de percelen door de particuliere eigenaren alsnog opgedeeld en is de idee van de collectieve openbare ruimte verloren gegaan. Er zijn geen huizen gesloopt maar veel van de huizen zijn ingrijpend verbouwd en/of uitgebreid. Dat geldt met name voor de panden van Ernst Wiesner, Jiri Kroha en Hugo Foltyn waar extra verdiepingen, uitbouwen of schuine daken zijn toegevoegd en horizontale bandramen zijn vervangen door losse ramen.

Pas in 2020 is deze wijk erkend als Europees Erfgoed (European Heritage Label). Dit geldt voor meerdere modernistische wijken in Centraal-Europa zoals de wijk Baba in Praag.

The New House Estate – Beginnings

In 1927–1932, as part of exhibitions of modern housing organized by the German Werkbund, several model housing estates were built in Stuttgart, Brno, Breslau (today's Wrocław), Zurich, Vienna, and Prague. These projects showcased innovative solutions in architectural design and home interiors for rental buildings and single-family homes, and also made use of new construction materials and technology. The Weissenhof Estate in Stuttgart (1927) was followed by a highly specific project in Brno (1928), realized as part of the Exhibition of Contemporary Culture commemorating the tenth anniversary of the founding of Czechoslovakia. In this case, the Czechoslovak Werkbund merely provided its auspices over what otherwise was a purely private development project. Among other things, the exhibition in Breslau (1929) presented the largest number of new construction materials and technologies. In Zurich (1931) the participating architects were limited by a strict urban plan, and in Vienna (1932) they had to accommodate the wishes of their upper-middle-class clientele. In Prague (1932) construction was done entirely in response to communication and compromise between the architect and a specific affluent client. Despite their lack of success, especially in economic terms, these exhibitions showcased trends in modern housing culture that are still valid today and that contemporary architects and designers often look to for inspiration.

Architects and builders

→ Second from left: Jiří Kroha, Jaroslav Syřiště, Čeněk Ruller, Miroslav Putna, Ernst Wiesner, Jaroslav Grunt, Bohuslav Fuchs, Hugo Foltýn, František Uherka, Jan Vaněk

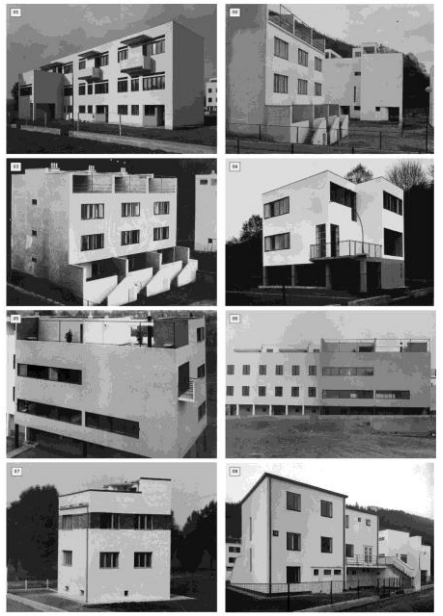
The detached houses were designed by Jiří Kroha (1893–1974, bldg. no. 1000, Drnovická 2 / Šmejkalova 142), Hugo Foltýn (1906–1944, no. 1001, Drnovická 4), Miroslav Putna (1904–1994, no. 1002, Drnovická 6), and Jaroslav Syřiště (1878–1951, no. 1005, Bráfova 107 / Drnovická 12). The double houses are by Jan Víšek (nos. 1003 and 1004, Drnovická 8 and 10), Ernst Wiesner (1890–1971, nos. 1006 and 1007, Bráfova 109 / Drnovická 3 and Bráfova 111), and Josef Štěpánek (1889–1964, nos. 1011 and 1012, Petřvaldská 4 and Petřvaldská 2 / Šmejkalova 150), and the triples are by Bohuslav Fuchs (1895–1972, nos. 1008–1010, Bráfova 113 / Petřvaldská 10 and Petřvaldská 8 and 6) and Jaroslav Grunt (1893–1988, nos. 1013–1015, Šmejkalova 148 and 149 and Šmejkalova 144 / Drnovická 1).

* You can read more about these architects and their buildings in Brno in the publications of TIC Brno: Ernst Wiesner in Brno and Bohuslav Fuchs in Brno.

Kolonie Novy Dum

A2

Zlin en Bata *Mechtild Linssen en Bart Duvekot*

En dan is het alweer zondag 20 september, de laatste dag.
Alle bagage gaat de bus in, want we worden aan het einde van de dag afgezet bij het Weense Hauptbahnhof. Met de bus rijden we naar Zlín, de ‘Batja-stad’ van Tsjechië.

Het schoenenbedrijf Bata is groot en beroemd geworden in de 20-er jaren van de vorige eeuw. Onder leiding van Tomas Bata werd een gigantisch modernistisch en constructivistisch fabriekscomplex gebouwd in het westen van de stad. Daar vonden heel veel mensen werk. Bata bouwde ook een groot aantal woningen voor zijn arbeiders, in een tuinstad-achtige setting en voorzieningen, zoals een ziekenhuis, scholen en een bioscoop.

Na WO II is het bedrijf er nooit meer bovenop gekomen. Na een periode van verval is het complex de afgelopen jaren gerestaureerd en getransformeerd tot multifunctioneel centrum. Doordeweeks moet het er een levendige boel zijn, maar nu is het zondag en rustig en stil.

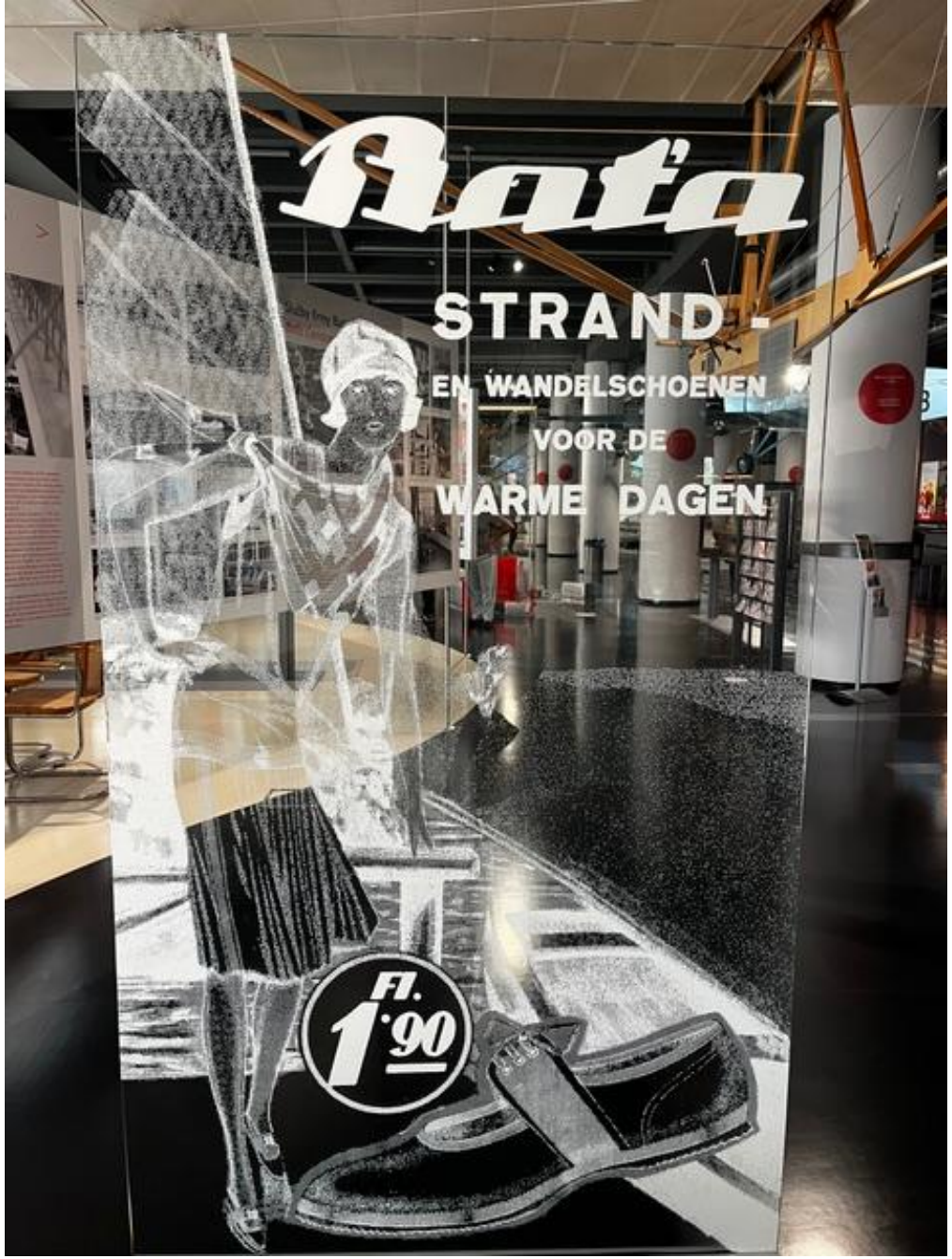
Helaas kunnen we niet naar binnen in het gebouw met in de hoek de directeurskamer in de vorm van een lift. Van daaruit kon de directeur alle verdiepingsvloeren van de fabriek in de gaten houden.

Wel kunnen we het schoenenmuseum bezoeken; leuk om te lezen: ‘Bata strand- en wandelschoenen voor de warme dagen fl 1,90’.

Daarna wandelen we via het prachtig gerestaureerde Thomas Bata monument, waar we stiekem even binnen lopen en het vliegtuigje bekijken waarin Bata is verongelukt, langs de arbeiderswoningen met hun weelderige tuinen.

We eindigen de reis met een bezoek aan de modernistische Villa Zikmund, nu een museumwoning. Behalve de fraaie architectuur genieten we van het houten interieur, de boeken en de prullaria die een brede interesse en grote reislust verraden van Miroslav Zikmund, de laatste bewoner.

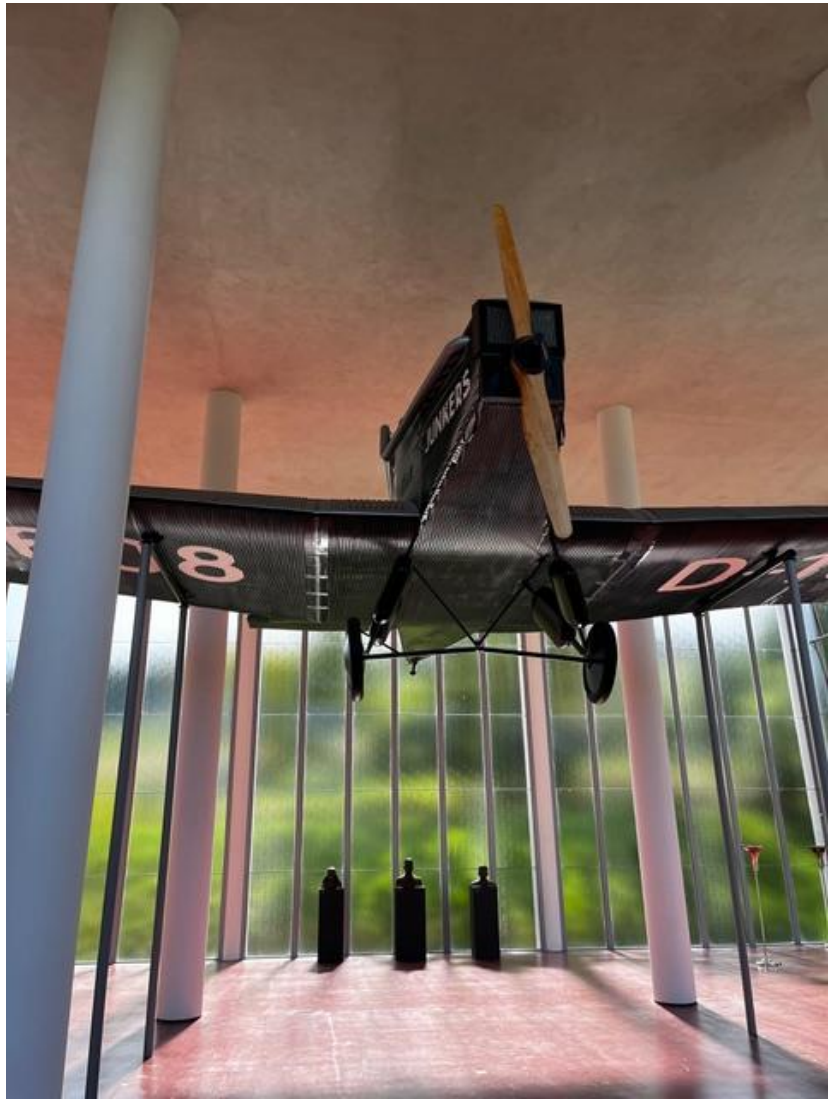
Vol van al het moois dat we gezien hebben, de mooie gesprekken die we gevoerd hebben en de lol die we met elkaar hebben beleefd, rijden we naar het station, zoenen we elkaar en gaan voldaan naar huis.

Zlin en Bata

Tomáš Baťa City *Ton van Namen*

Het ochtendprogramma voor de laatste dag ziet er goed uit. Bezoek fabriek en hoofdkantoor Bata, door een Bata-woonwijk uit de jaren twintig en als hoogtepunt van de ochtend het Tomáš Baťa Memorial. Op de deze dag wordt pijnlijk duidelijk waarom een voorreis door de organisatie – in dit geval Jacques en Ton – op z'n minst wenselijk en eigenlijk noodzakelijk is.

Na een bustocht waarin we de slagvelden van Austerlitz (Napoleon e.a.) kruisen komen we aan in Zlin, 'Tomáš Baťa City'. Als je Zlín binnen rijdt - een uur ten oosten van Brno - denk je 'wat was hier voor BATA?' alles ademt BATA, terwijl de firma al 30 jaar geleden de stad en het land (Tsjechië) uittrok.

In vele landen (17 volgens Wikipedia) zijn er 'Bata-dorpen' waaronder in Eindhoven. Hier is sprake van een werkelijk stad. Gebouwd in opdracht van Tomáš Baťa rond de Bata-fabrieken. In het stadscentrum staat de voormalige fabriek met het hoofdkantoor als 'verlaten' wolkenkrabber.

Volgens lokale regelgeving e/o onze verplichte gids kunnen we met de bus de Bata-woonwijken niet in. En gezien de beperkte bezoektijd aan Zlin zijn we genoodzaakt slechts een minibuurtje te bekijken waar alle huisjes uit de jaren 20-30 (oorspronkelijk twee onder één dak) vertimmerd, vergroot en verrampeneerd zijn. De beelden spreken voor zich.

Een kleine rondgang over het voormalige fabrieksterrein geeft een indruk van omvang van het complex, inclusief busstation. Doordeweeks zal het hier waarschijnlijk redelijk druk zijn, op zondag is het uitgestorven.
Er zijn wat andere tegenvallers. Het voormalige hoofdkantoor van Bata kunnen we niet in - ondanks toezeggingen van de middag daarvoor. Er is/schijnt een stroomstoring geweest te zijn, waardoor een bezoek aan dit gebouw niet mogelijk is.
We missen daardoor:
1. het in een eigen lift gesitueerde kantoor van Tomáš inclusief bakelieten telefoon. Op deze wijze kon de baas langs alle 14 kantoorlagen zonder zijn kantoor te verlaten. Toezicht moet er zijn;
2. het uitzicht vanaf het dakterras over Zlin met de BATA-woonwijken.

In plaats hiervan een bezoek aan het Bata-museum, dat in gebouw 14 op het fabrieksterrein gehuisvest is. We bekijken aldaar een tentoonstelling over Tomáš Baťa, Bata-schoenen en een ander beroemde inwoner van Zlin, Miroslav Zikmund. Zijn Tatra automobiel (een kopie?) maakt onderdeel uit van de tentoonstelling.
De tentoonstelling over Tomáš Baťa toont terecht met veel lof zijn vele, goede daden.

Zijn 'socialistische' inborst zorgde ervoor dat de lonen van zijn medewerkers ('collega's volgens Baťa) hoger lager dan in andere bedrijven. Hij verschafte goedkope woonruimte, scholen en goede gebouwen om in te werken.

Maar er is ook een keerzijde aan dit gedrag. Het personeel mocht geen eigen moestuinen hebben – voedsel moest worden gekocht in de Bata-winkels –; roken en het gebruik van alcohol waren verboden. En ik krijg het gevoel dat er veel meer regels en toezicht waren.

Slechts een klein deel van de groep kreeg toegang tot het Memorial voor Tomáš Baťa.

Dat hoort bij zo'n dag.

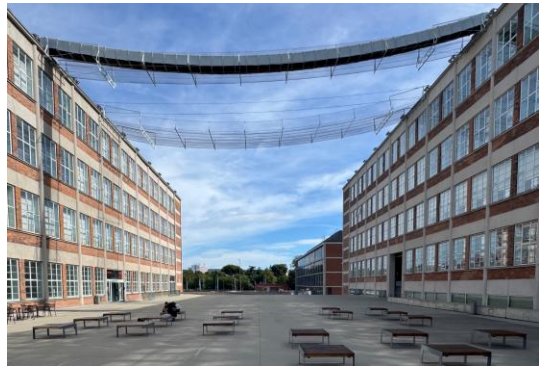

Tomáš Baťa City

Villa Zikmund in Zlin

We gingen naar Zlin op zoek naar het erfgoed van Tomáš Baťa, maar ik werd vooral gefascineerd door de schrijver Miroslav Zikmund (1919-2021) waarvan wij zijn woonhuis konden bezoeken.

Villa Zikmund in Zlin *Jacques Prins*

In het Bata museum zag ik al een interessante tentoonstelling over de wereldreis van Zikmund die hij samen met zijn vriend Jiří Hanzelka eind jaren'40 maakte. De foto's in de woestijn en bergpassen van deze Tatra, bekend uit films waarin de Oost Europese geheime dienst een rol speelde, maakten veel indruk op mij. Deze vrienden hebben in de vroeg naoorlogse tijd, ten tijde van de machtsovername door de communisten in 1948, een wereldreis ondernomen.

Ondanks de machtsovername konden ze hun expeditie gewoon afmaken. Vanwege het gebrek aan reismogelijkheden waren de radioreportages en de films die in de bioscoop werden getoond een venster op de wereld en trokken voortdurend volle zalen. De boeken die hierover gepubliceerd werden in een miljoenenoplage verkocht.

Met de Tatra door Egypte 1948

Later, tijdens 'dooi' in de jaren '50 en begin jaren '60 hebben ze weer zo'n expeditie ondernomen, dit keer in een Tatra truck. Later vielen ze in ongenade door hun rapport over de situatie in de toenmalige USSR; pas na 1989 werden ze gerehabiliteerd. De schaalmodellen van beide auto's zijn in de woning te zien.
Zikmund heeft vanaf 1953 in de nu naar hem genoemde villa gewoond, vrijwel tot aan zijn dood (102 jaar oud geworden) in 2021. In 2020 verkocht hij de woning aan een stichting die de exploitatie verzorgt en werd de woning ook opengesteld voor het publiek.

De woning zelf heeft een interessante geschiedenis die al voor WOII begon. De architect Frantisek Gahura ontwierp in 1935 een modernistische woning die van het gebruikelijke idioom uitging; een wit gestuct volume. Gahura is ook verantwoordelijk voor de meeste bekende gebouwen in Zlin, waaronder het monument voor Tomas Bata.
Na de oorlog kwam het uiteindelijk in het bezit van Zikmund, die de architect Plesnik inschakelde voor een ingrijpende verbouwing.
Zijn reisgenoot Hanzelka liet tegelijkertijd op enkele tientallen meters afstand door dezelfde architect ook een villa bouwen. Deze is nu in gebruik als fysiopraktijk en konden we niet bezoeken. Beiden maakten trouwens gebruik van het prefab Gotwaldov-systeem, dat destijds ook in de massawoningbouw gebruikt werd waardoor er grote stilistische overeenkomsten tussen de twee villa's zijn.

Naast een vergroting van de erker en grotere raamopeningen is vooral de sfeer in het interieur totaal veranderd; het gebruik van hout geeft een Scandinavisch karakter aan de woning. Verrassend en vooral frappant dat in de Communistische periode een dergelijke particuliere villa gebouwd kon worden. Vol met boeken en souvenirs van zijn wereldreizen maakt het geen museale indruk. Integendeel, het lijkt of de bewoner ieder moment weer kan opduiken.

Tot slot

Deelnemers
Francisca Benthem
Cees Brandjes
Margreet Duinker
Bart Duvekot
Eugene Franken
Ieke Frankenmolen
Hélène Hartman
Hans van Heeswijk
Arne van Herk
Eric Huijten
Sabien de Kleijn
Mechtild Linssen
Ton van Namen
Jan Poolen
Jacques Prins
Remko Veenstra
Joke Vos
Jasper van Zwol

Organisatie
Ton van Namen
Jacques Prins

Beelden in het verslag
Alle deelnemers

Samenstelling verslag
Ton van Namen

AetA
Genootschap Architectura et Amicitia

Wenen, Brno en Zlin , 15 t/m 20 september 2026 reisverslag